

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2023

Jan Vondráček

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Rozdíly ve vzorcích vztahu k politickému systému České republiky mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami

Bakalářská práce

Autor práce: Jan Vondráček

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29. 4. 2023

Jan Vondráček

Bibliografický záznam

VONDRÁČEK, Jan. *Rozdíly ve vzorcích vztahu k politickému systému České republiky mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami*. Praha, 2023. 69 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rozsah práce: 107 154 znaků (s mezerami)

Abstrakt

Socioekonomické nerovnosti mezi kraji České republiky jsou v současné době velkým tématem, ze kterého pramení nejrůznější problémy a které se může promítat i do politických nálad. Tato práce si proto dává za cíl zjistit, zda se podle socioekonomických charakteristik krajů u zdejších občanů liší vzorce vztahu k politickému systému. Z tohoto důvodu nejdříve dochází k vymezení čtyř dimenzí vztahu k politickému systému, a sice legitimacy demokracie, politické nespokojenosti, individuálního odcizení a institucionálního odcizení. Toto dělení je poté empiricky zachyceno i pomocí analýzy hlavních komponent. Následně jsou na základě modelů binární logistické regrese sledovány souvislosti jednak mezi přímou změnou úrovní dimenzí vztahu k politickému systému a odlišnými makro socioekonomickými podmínkami krajů a jednak mezi změnou ve struktuře a síle individuálních zdrojů daných dimenzí vztahu k politickému systému a právě kontextem jiných místních socioekonomických charakteristik. Práce dochází k závěru, že až na několik málo výjimek se vzorce vztahu k politickému systému příliš neliší mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami. Podle zjištění práce tak rozdílné socioekonomické podmínky krajů nevytváří svou povahou odlišný vztah k politickému systému a debata o problémech plynoucích z nějakým způsobem nepříznivého vztahu k politickému systému by se proto neměla omezovat pouze na tyto méně rozvinuté regiony. V případě rozdílů ve sledovaných postojích mezi kraji s odlišnými socioekonomickými charakteristikami lze tedy na těchto územích hovořit takřka pouze o jiném počtu lidí ve společenských skupinách více inklinujících k nějaké formě vztahu k politickému systému.

Abstract

Socio-economic inequalities among regions are nowadays discussed a lot in the Czech Republic as different problems are caused by them, including possible effects on the political opinions. Hence, this thesis aims to find out whether the patterns of the relationship to the political system differ according to the socio-economic characteristics of regions the citizens live in. Firstly, the four dimensions of the relationship to the political system are introduced, namely legitimacy of democracy, political discontent, individual disaffection, and institutional disaffection. Using the principal component analysis, this division is then captured empirically. Based on the models of the binary regression analysis, the connection

between 1) the direct change of the levels of the relationship to the political system (in the form of given dimensions) and the different macro socio-economic characteristics of regions, 2) the change in the structure and strength of the individual-level sources of the relationship to the political system and the context of distinct local socio-economic characteristics, are observed. The thesis finds out that, apart from a few exceptions, the patterns of the relationship to the political system are not too divergent among citizens in the regions with different socio-economic characteristics. According to these results, the different regional socio-economic conditions do not create a different form of relationship to the political system. Therefore, the debate about problems stemming from a somehow adverse relationship to the political system should not be limited only to those less developed regions. Concerning the possible differences in the given attitudes among the regions with different socio-economic characteristics, it is plausible to talk almost only about unequal amounts of people in social groups more tending to have a certain form of relationship to the political system.

Klíčová slova

Politický systém, legitimita demokracie, politická nespokojenost, individuální odcizení, institucionální odcizení, socioekonomické charakteristiky krajů, regionální nerovnosti, analýza hlavních komponent, logistická regrese

Keywords

Political system, legitimacy of democracy, political discontent, individual disaffection, institutional disaffection, socio-economic characteristics of regions, regional inequalities, principal component analysis, logistic regression

Title

Differences in patterns of the relationship to the political system of the Czech Republic among citizens in regions with different socio-economic characteristics

Poděkování

Tímto bych chtěl velmi poděkovat Mgr. Jakubu Stauberovi, Ph.D. za jeho čas, mnoho užitečných rad, neustávající ochotu a vstřícný přístup při vedení mé práce.

Obsah

Úvod	3
1. Dimenze vztahu k politickému systému	5
1.1. Politická podpora	5
1.2. Legitimita demokracie, politická nespokojenost a politické odcizení	8
1.3. Výběr způsobu zachycení dimenzí vztahu k politickému systému	10
2. Vzorce vztahu k politickému systému	12
2.1. Nelegitimita demokracie	13
2.2. Politická nespokojenost	14
2.3. Individuální odcizení	16
2.4. Institucionální odcizení	17
2.5. Rozdíly v postojích napříč kraji	18
3. Metodologie a data	21
3.1. Zdroje a metody zpracování dat	21
3.2. Operacionalizace závislých proměnných	23
3.3. Operacionalizace nezávislých proměnných	28
4. Analýza	30
4.1. Individuální zdroje vztahu k politickému systému	32
4.2. Rozdíly ve vzorcích vztahu k politickému systému České republiky mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami	37
Závěr	50
Summary	51
Seznam zdrojů a literatury	53
Seznam příloh	57

Seznam tabulek

Tabulka 2.1 Očekávané zdroje dimenzí vztahu k politickému systému	19
Tabulka 3.1 Operacionalizace závislých proměnných	25
Tabulka 3.2 Dimenze vztahu k politickému systému (analýza hlavních komponent).....	27
Tabulka 3.3 Operacionalizace nezávislých proměnných	29
Tabulka 4.1 Hodnoty dimenzí vztahu k politickému systému podle krajů a jejich HDP na obyvatele (řazeno od nejnižšího) - celková čísla a procentuální podíl.....	31
Tabulka 4.2 Individuální zdroje dimenzí vztahu k politickému systému (logistická regrese)	34

Seznam grafů

Graf 4.1 Zdroje nelegitimnosti demokracie podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)	38
Graf 4.2 Vybrané interakční efekty pro dimenzi nelegitimnost demokracie (logistická regrese)	39
Graf 4.3 Zdroje politické nespokojenosti podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)	42
Graf 4.4 Vybrané interakční efekty pro dimenzi politická nespokojenost (logistická regrese)	43
Graf 4.5 Zdroje individuálního odcizení podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)	46
Graf 4.6 Vybrané interakční efekty pro dimenzi individuální odcizení (logistická regrese)	47
Graf 4.7 Zdroje institucionálního odcizení podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)	48
Graf 4.8 Vybrané interakční efekty pro dimenzi institucionální odcizení (logistická regrese)	49

Úvod

Otázka socioekonomických územních nerovností České republiky je téma diskutované zejména odborníky, ale již i politiky či politickými komentátory. Mezi osobnosti, které tento problém aktivně vyzdvihují, se řadí třeba sociolog Daniel Prokop. Ten poukazuje na zhoršený stav školství v méně rozvinutých oblastech a na další z této nerovnosti pramenící následky (Prokop 2020; 2019, 68–69). Nutnost podpory takto zasažených oblastí zaznívá i od politických představitelů a věnuje se jí například vládní Strategický rámec Česká republika 2030 a další strategické dokumenty (Úřad vlády České republiky 2017, 6, 35 a 79). Naopak novinářská obec si často v době blížících se či již proběhlých voleb všímá odlišných volebních výsledků na těchto územích a upozorňuje na tímto způsobem údajně ohroženou demokracii (Klimeš 2021; Zlámalová 2023; Stránský 2023). Přitom právě studium orientací lidí směrem k základnímu politickému nastavení státu, ale i poznání krátkodobějších politických nálad, je klíčové při snaze o rozvoj a udržení demokratické společnosti. Tato práce si proto dává za cíl podrobnější analýzu se záměrem zjistit, zda tyto odlišné územní socioekonomické charakteristiky (na úrovni krajů) souvisí i s rozdílnými vzorci vztahu k politickému systému České republiky. Výzkumná otázka tedy zní: *„Jaké jsou rozdíly ve vzorcích vztahu k politickému systému České republiky mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami?“* Nalezení odlišného charakteru a struktury vztahu k politickému systému v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami by totiž mohlo naznačovat přítomnost ještě výraznějšího problému těchto nerovností (v závislosti na případných rozdílech), než by byla pouhá místní vyšší koncentrace lidí ve společenských vrstvách nějakým způsobem nepříznivě se vztahujících k politickému systému. Naopak stejná podoba těchto vzorců by svědčila o nutnosti neomezovat tuto debatu pouze na takto znevýhodněné regiony a o potřebě studia vztahu k politickému systému více difúzně napříč celým územím České republiky, případně o nezbytnosti nahlížet tyto fenomény na mnohem menších územních jednotkách (viz například Suchánek a Hasman 2022, 6 a 9–14).

V první kapitole práce rozebírá možné způsoby vnímání „vztahu k politickému systému“ a krátce představuje oborovou konceptualizační debatu na toto téma. Následně jako vhodnou vybírá konceptualizaci Lukáše Linka, který odlišuje čtyři postojové dimenze. Konkrétně se jedná o legitimitu demokracie, politickou nespokojenost, individuální odcizení a institucionální odcizení. Druhá kapitola rozebírá možné zdroje a způsoby vlivu působící na

tyto dimenze vztahu k politickému systému. Tento přehled tak slouží k ukotvení práce v odborné literatuře a následně i jako základ pro analýzu možných rozdílů právě mezi kraji s odlišnými socioekonomickými charakteristikami. Možné rozdíly ve vzorcích vztahu k politickému systému jsou přitom sledovány ze dvou pohledů. První patrně méně komplexní analýza se zabývá souvislostí mezi socioekonomickými charakteristikami krajů a možnou přímou změnou úrovně vztahu zdejších občanů k politickému systému. Druhý přístup se následně zaměřuje na to, zda se mění intenzita a případně samotná podoba individuálních zdrojů těchto postojových dimenzí právě v kontextu odlišných socioekonomických charakteristik. V závěru této části proto dochází ke stanovení výzkumných hypotéz. V prostoru České republiky se přitom jedná o poměrně neprobádaný způsob studia možných rozdílů ve vzorcích vztahu k politickému systému. Druhý způsob analýzy zachycující pro vztah k politickému systému interakci mezi makro podmínkami a individuálními znaky navíc není tak používaný ani v zahraniční literatuře. Ve třetí kapitole jsou představena využívaná data a metody a stejně tak je nastíněn způsob operacionalizace závislých a nezávislých proměnných. Využitý datový soubor z roku 2020 pochází od Centra pro výzkum veřejného mínění a data pro vymezení socioekonomických charakteristik krajů vytvořil Český statistický úřad. V této části jsou také představeny výpočty pomocí metody analýzy hlavních komponent, které posloužily pro empirické vymezení a ověření existence konceptualizovaných postojových dimenzí vztahu k politickému systému. Poslední kapitola na základě modelů binární logistické regrese testuje stanovené hypotézy a dochází k zodpovězení výzkumné otázky.

1. Dimenze vztahu k politickému systému

Jako vůbec první krok při snaze zodpovědět výzkumnou otázku pokládanou touto prací je třeba vymezit klíčový pojem, který obsahuje, tedy vztah k politickému systému. Určitá část autorů věnujících se tomuto tématu tvrdila, že v rámci vztahu k politickému systému nelze najít více postojových dimenzí zaměřujících se na různé typy názorů (Gunther a Montero 2006, 47). Postupně se nicméně rozvinula poměrně široká debata o různých způsobech, jak členit postoje občanů k režimu jako takovému, jeho funkčnosti, institucím či například politikům.

Za jednu z úvodních snah o rozlišení jednotlivých částí politického systému, ke kterým je možné se vztahovat, lze považovat rozvinutí konceptu politické kultury Gabrielem Almondem a Sidney Verbou. Byl to ale až model politického systému Davida Eastona a koncept politické podpory jakožto prvku stojícím na vstupu do systému, na který začalo být hojně navazováno (Westle 2007, 93; Easton 1965, 153–54). Tato kapitola proto krátce představí Eastonovo pojetí politické podpory a poté se zaměří na několik ústředních rozpracování tohoto konceptu. Ačkoli základním důvodem, pro který je možné odlišit dimenze vztahu k politickému systému, jsou jejich rozdílné zdroje, stabilita a důsledky (Linek 2010, 27), tato kapitola se omezí na pouhé vymezení těchto postojových oblastí. Následně právě zdroje jsou jakožto hlavní zaměření této práce diskutovány a rozebírány v dalších kapitolách (kapitoly 2 a 4). V závěru této části bude argumentováno pro výběr jedné z konceptualizací pro další analýzu. Konkrétně půjde o rozlišení čtyř dimenzí vztahu k politickému systému Lukášem Linkem.

1.1. Politická podpora

David Easton ve svém modelu politického systému rozlišil jednak tři politické objekty, kterých se politická podpora může týkat, a jednak dva druhy samotné podpory. V případě politických objektů se jedná o podporu *politické komunity, režimu a autoritám* (Easton 1965, 157). Dva druhy politické podpory následně označuje jako *difúzní a specifickou podporu* (Easton 1975, 436).¹

Objekt politické komunity zachycuje sdružení lidí, kteří společně utvářejí politický systém a sdílí stejná pravidla bez ohledu na to, jak konkrétně tato pravidla vypadají. Pokud tak

¹ V angličtině jsou tyto pojmy vyjádřeny jako *political community* (politická komunita), *regime* (režim), *authorities* (autority), *diffuse support* (difúzní podpora) a *specific support* (specifická podpora).

existuje kladný postoj k politické komunitě (Eastonovými slovy „pocit politické komunity“), její členové jsou ochotni být spolu s ostatními součástí jednoho politického systému (Easton 1965, 177 a 185). Je to ale až objekt politického režimu, který představuje úpravy určující procesy v politickém systému. V tomto smyslu je možné odlišit tři složky, které musí být pro udržení režimu podporovány. Jedná se o *hodnoty*, *normy* a *strukturu autorit*.² Hodnoty vymezují základní podobu systému, normy regulují konkrétní postupy a struktura autorit se váže na rozdělení moci v systému (Easton 1965, 192–94). V neposlední řadě objekt autorit označuje osoby, které jsou v dané chvíli u moci. V případě rozlišení mezi strukturou autorit, jakožto podkategorií politického režimu, a autoritami se jedná o rozdíl mezi specifickým úřadem či institucí (například funkce předsedy vlády) a konkrétní člověkem, který tuto roli vykonává (Easton 1965, 212).

Následně se k jednotlivým objektům politické podpory může vázat i konkrétní druh politické podpory. Specifická podpora se takřka výhradně týká autorit, protože vychází z hodnocení toho, nakolik jsou lidé spokojeni s naplňováním jejich konkrétních potřeb. A právě uspokojování požadavků občanů je úlohou autorit (Easton 1975, 437). Naopak difúzní podpora se může vázat ke všem třem objektům politické podpory. Difúzní podpora totiž označuje vztah lidí k politickému objektu jako takovému. Jedná se o jakousi vnitřní duševní či citovou podporu. Jak David Easton píše, tato podpora může představovat určitý „zásobník kladných postojů“, které přetrvávají a ze kterých může systém čerpat v případě, kdy v důsledku špatného uspokojování potřeb autoritami specifická podpora klesá. Specifická podpora je tak mnohem volatilnější, zatímco změna difúzní podpory, ať už v pozitivním či negativním smyslu, je dlouhodobější proces (Easton 1975, 444–45; 1965, 273–74).

Jak je již uvedeno na začátku této kapitoly, Eastonův koncept politické podpory poskytl základní rámec pro uvažování o dimenzích vztahu k politickému systému. Problém ovšem byl, že kombinace objektů a druhů politické podpory mohla vést k různým interpretacím tohoto přístupu. Tato nejasnost byla do jisté míry způsobena i tím, že Easton nikdy nepředstavil operacionalizaci částí tohoto konceptu (Westle 2007, 94). První snahy o rekonceptualizaci politické podpory se objevily v osmdesátých a devadesátých letech minulého století. Tyto přístupy se však nedokázaly příliš prosadit, ať už kvůli nejasné operacionalizaci jako například v případě Dietera Fuchse anebo z toho důvodu, že předběhly svou dobu, jak o své konceptualizaci píše Bettina Westle. V mezinárodní výzkumné

² Anglicky *values* (hodnoty), *norms* (normy) a *structure of authority* (struktura autorit).

komunitě se uplatnil až přístup, který ve své knize představila Pippa Norris (Westle 2007, 97–98 a 104–5).

Pippa Norris rozšiřuje konceptualizaci představenou Davidem Eastonem tím způsobem, že přebírá jím vymezené tři objekty politické podpory a argumentuje, že objekt politického režimu nelze nahlížet jako jeden fenomén. Z tohoto důvodu navrhuje rekonceptualizaci a rozlišení pěti objektů politické podpory - *politická komunita, hodnoty (či principy) režimu, výkonnost režimu, instituce režimu, a političtí aktéři*.³

Objekty politické komunity a politických aktérů tak lze vnímat podobně jako v případě Eastonova vymezení politické komunity a autorit. Politická komunita určuje jakousi náklonost k národu a ochotu lidí v rámci něj spolupracovat na politické rovině. Dimenze postojů k politickým aktérům poté obsahuje hodnocení konkrétních politiků (osob), ale i politiků jakožto obecné skupiny (Norris 1999, 9–10 a 12), ačkoli ve své pozdější práci už do tohoto objektu podpory hodnocení politiků obecně Norris nezařazuje (Norris 2011, 25).

Jak je již naznačeno výše, zbylé tři dimenze týkající se režimu lze vnímat jako podrobnější rozdělení Eastonova objektu vztahujícímu se k politickému režimu. Dokonce lze hovořit o tom, že tyto tři dimenze jsou do jisté míry blízké podkategoriím, které v rámci režimu identifikoval právě již Easton s tím rozdílem, že on je neoznačoval jako vzájemně nezávislé (viz výše). Principy či hodnoty režimu označují soubor zásad, na kterých politický systém stojí. Výkonnost režimu se váže k tomu, jak daný politický systém reálně funguje. Hodnocení institucí režimu poté vymezuje vztah k úřadům a institucím jako takovým (Norris 1999, 9 a 11).

Druhou změnou, kterou Norris ve vztahu k Eastonově konceptualizaci provádí, je její pojetí difúzní a specifické podpory. Politické objekty totiž podle ní nenabývají buď difúzní nebo specifické podpory. Naopak typy politické podpory tvoří určitou škálu, na které se právě tyto objekty nachází. Politická komunita tak souvisí s nejvíce difúzním typem podpory, výkonnost režimu se nachází na této stupnici uprostřed a podpora politickým aktérům je ta nejvíce specifická (Norris 1999, 9–10).

Velmi podobné dělení používá i Russell J. Dalton (2004, 5–7 a 24). První mírnou úpravou, kterou oproti konceptualizaci Pippy Norris dělá, je, že rozšiřuje dimenzi výkonnosti režimu

³ Anglicky *political community* (politická komunita), *regime principles* (hodnoty režimu), *regime performance* (výkonnost režimu), *regime institutions* (instituce režimu) a *political actors* (političtí aktéři). Ve své pozdější publikaci Norris (2011, 24–31) tyto dimenze označuje mírně jinými pojmy, jejich obsah je však velmi podobný.

i o normy a procedury, na základě kterých režim funguje. V tomto smyslu se tak toto pojetí ještě více přibližuje Eastonovým myšlenkám, v rámci kterých jsou jednou složkou režimu právě i normy, jak je již uvedeno výše (Dalton 2004, 6–7 a 24). Výraznější změnu poté Dalton provádí s ohledem na druhy podpory. Difúzní a specifickou podporu nevnímá jako škálu, ale podle něj lze oba tyto typy podpory identifikovat u všech pěti objektů. Při tomto rozdělení používá i odlišnou terminologii a tvrdí, že každá z dimenzí se může týkat instrumentálně založeného *hodnocení*, tedy specifické podpory, ale i *emočních postojů*, tedy difúzní podpory (Dalton 2004, 23).⁴

1.2. Legitimita demokracie, politická nespokojenost a politické odcizení

Do značné míry odlišnou interpretaci Eastonova dělení přináší autoři jako Richard Gunther, José Ramón Montero a Mariano Torcal. Ve své konceptualizaci upozadují roli objektů podpory a navazují v první řadě na Eastonovu difúzní a specifickou podporu. K těmto dvěma dimenzím⁵ přidávají ještě nový koncept politického odcizení, jehož analýzou a lepším vymezením se následně zabývá Lukáš Linek.

První postojovou dimenzí je *legitimita demokracie* (nebo také podpora demokracie), kterou lze přibližně přirovnat k Eastonově difúzní podpoře. Jedná se o soubor názorů na to, zda demokracie a demokratické instituce jsou nejvhodnějším způsobem vládnutí. Tento vztah k politickému systému je tak velmi stabilní. Druhým konceptem, který lze ztotožnit se specifickou podporou, je *politická nespokojenost*. Ta vychází z hodnocení výkonnosti politiků, institucí i celého režimu. Do značné míry se odvíjí od toho, jaké výstupy jsou schopny tyto struktury produkovat s ohledem na krátkodobější požadavky občanů. Oproti legitimitě demokracie se tak jedná o dimenzi, která je mnohem více proměnlivá (Gunther a Montero 2006, 48–49). Naopak třetí dimenzi, kterou označují jako *politické odcizení*, nelze ztotožnit ani s difúzní ani se specifickou podporou (Gunther a Montero 2006, 10). Politické odcizení označuje stav určité lhostejnosti a oddálení či odloučení se občanů od politických institucí i politiky jako takové. Tyto postoje sice nezasahují do legitimacy demokracie, ale přesto se vážou k hluboce zakořeněným přesvědčením o nefunkčnosti nebo dokonce

⁴ Anglicky hodnotící typ podpory označuje jako *evaluations* a naopak emoční postoje jako *affective orientations*.

⁵ Pojem „dimenze“ byl doposud touto prací používán v případě konceptualizace Norris a Daltona ve vztahu k Eastonovým objektům podpory. Gunther, Montero a Torcal ale rozvíjí druhy (nikoliv objekty) politické podpory a dimenzionalita je tak v tomto případě zachycována s ohledem na toto dělení.

nesrozumitelnosti způsobu, jakým je stát spravován (Montero, Gunther, a Torcal 1997, 136; Gunther a Montero 2006, 49–50).⁶

V dimenzi politického odcizení je však skryta určitá dualita, které si všímá Lukáš Linek (2010, 54 a 92) a využívá ji pro svou rekonceptualizaci a rozdělení politického odcizení na *individuální odcizení* a *institucionální odcizení*. Již Torcal a Montero píšou o tom, že politické odcizení lze rozdělit na dvě podkategorie *politické odpojení* a *institucionální odcizení*,⁷ které je možné do jisté míry vnímat jako ekvivalenty Linkova individuálního a institucionálního odcizení. Politické odpojení se váže k negativnímu hodnocení začlenění jedince do politiky a k jeho nedůvěře v ní. Institucionální odcizení naopak označuje vztah, kdy daný člověk považuje politické instituce a politiky za neochotné řešit jeho požadavky (Torcal a Montero 2006, 6–7). Problémem však je, že obsahově značně odlišné prvky (a jejich indikátory) obou těchto poddimenzí tuto autoři slučují do kategorie politického odcizení, kterou následně měří jako jeden fenomén. Politické odpojení je jednak složeno z vnitřní politické efektivity, jejíž indikátory měří přesvědčení člověka o své schopnosti porozumět politickému procesu a být jeho součástí, a jednak z psychologického zapojení do politiky, které značí zájem lidí o politiku. Naopak institucionální odcizení obsahuje indikátory vnější politické efektivity, tedy názoru o schopnosti a ochoty státních struktur reagovat na potřeby občanů, a důvěry v instituce (podrobněji jsou indikátory jednotlivých dimenzí spolu se změnami provedenými Linkem diskutovány v podkapitole 3.2) (Torcal a Montero 2006, 16; Montero, Gunther, a Torcal 1997, 137–40).⁸ Linek (2016, 53–54) upozorňuje na to, že už Gunther a Montero si byli při provádění svých analýz vědomi toho, že jejich koncept politického odcizení trpí určitou nestabilitou, a navrhuje tak, s ohledem na odlišný charakter uvedených podkategorií, tuto dimenzi postojů rozdělit.⁹

Prvním důvodem, na jehož základě Linek argumentuje pro rozdělení politického odcizení na koncepty individuálního a institucionálního odcizení, je, že každá z těchto postojových dimenzí má odlišné zdroje, stabilitu a důsledky. Právě rozdílné zdroje budou diskutovány v

⁶ V anglickém jazyce jsou tyto dimenze označovány jako *democratic support* nebo *legitimacy* pro legitimitu demokracie, *political discontent* pro politickou nespokojenost a *political disaffection* pro politické odcizení.

⁷ Anglicky *political disengagement* (politické odpojení) a *institutional disaffection* (institucionální odcizení).

⁸ Například Magalhães (2005, 977–79) v tomto kontextu píše, že politické odcizení obsahuje *kognitivní* část (anglicky *cognitive component*), která přibližně odpovídá institucionálnímu odcizení, a *citovou* část (anglicky *affective component*), která naopak připomíná politické odpojení. Ani tento autor však neoperacionalizuje tyto dvě kategorie jako odlišné postojové dimenze.

⁹ Mariano Torcal v některých svých analýzách důsledků či příčin politického odcizení již také empiricky odlišuje tyto dvě dimenze (například Torcal a Lago 2006; Torcal 2006). Linkův výzkum se však zaměřuje přímo na rozlišení těchto dvou částí politického odcizení a jeho argumentace je tak propracovanější.

dalších částech této práce (kapitoly 2 a 4). Druhý důvod spočívá ve zjištěných nastíněných již v předcházejících odstavcích této podkapitoly, a sice v odlišných objektech, ke kterým se tyto dimenze vztahují. Institucionální odcizení se podle Linka týká zejména odezvy politických stran, parlamentu, vlády i samotných politiků. Na druhou stranu individuální odcizení zachycuje to, jak jedinec hodnotí svou pozici v rámci politiky (Linek 2010, 54–55).

Díky tomuto rozdělení Linkova úprava lépe zachycuje různorodost vztahu k politickému systému. To je i jeden z důvodů, proč bude tato konceptualizace využita touto prací. Další argumenty pro toto rozhodnutí spolu s podrobnějšími definicemi těchto čtyř postojových dimenzí budou prezentovány v následující části.

1.3. Výběr způsobu zachycení dimenzí vztahu k politickému systému

Jak je již popsáno výše, Linkovo rozlišení čtyř dimenzí zachycuje realitu lépe než třídimenzionální pojetí Gunthera, Montera a Torcala. Nastává ale otázka, proč upřednostnit Linkovu konceptualizaci před rozdělením pěti úrovní politické podpory představeným Norrisovou a Daltonem. Hlavním argumentem je, že toto dělení by nepřineslo závěrům práce lepší výsledky. V první řadě rozebírat dimenzi politické komunity není třeba, protože v kontextu České republiky nedochází k rozporování této společné sounáležitosti (Linek 2010, 43; obecněji Norris 2011, 25). Z hlediska tématu této práce je však podstatnější, že Linek se zaměřuje na postojové dimenze, které se primárně nevztahují ke specifickým objektům a které tak lze dobře odlišit. Použití pěti objektů politické podpory, respektive čtyř při opomenutí politické komunity, vymezených Norrisovou případně Daltonem by sice mohlo ve vztahu k těmto objektům poskytnout mírně podrobnější popis reality, nicméně z empirického hlediska vnímání občanů (Norris 2011, 28–29; 1999, 11–12; Dalton 2004, 7; Martini a Quaranta 2020, 42) a částečně i z hlediska teoretického hranice mezi některými těmito dimenzemi není vždy úplně zřejmá.¹⁰ Tento fakt by mohl zapříčinit určité významové překrytí některých dimenzí a záměr větší podrobnosti by tak nebyl naplněn. Navíc dvě dimenze politického odcizení (legitimita demokracie a politická nespokojenost jsou již částečně obsaženy v pěti, přesněji ve čtyřech dimenzích politické podpory) lze do značné míry považovat za zajímavější a přínosnější koncepty, jejichž opomenutím by detailnost

¹⁰ V případě konceptualizace Pippy Norris se jako problémové například jeví oddělení dimenzí politických aktérů a institucí s ohledem na nutnost takto rozlišit nejprve hodnocení výkonnosti dané instituce a hodnocení instituce jako takové. Podobně odlišení dimenze výkonnosti režimu může být potenciálně sporné. Následně ještě podrobnější dělení Daltona na hodnocení a emoční postoje přináší jiné interpretační nejasnosti (Westle 2007, 105–6). O tom, že občané nerozlišují rozdíly mezi důvěrou v instituce a názorem na jednotlivé politiky, svědčí i výsledky analýzy hlavních komponent v podkapitole 3.2.

práce utrpěla možná ještě více. Z tohoto důvodu bude využita konceptualizace představená Lukášem Linkem, díky které dojde k lepšímu zodpovězení výzkumné otázky skrz zachycení skutečně různých (empirické ověření viz podkapitola 3.2) a relevantních aspektů vztahu k politickému systému.

Mimo samotné dělení budou od Linka převzaty i definice těchto konceptů. Ačkoli v literatuře lze identifikovat i jiné způsoby, jak tyto postoje dimenze charakterizovat,¹¹ dodržení samotných definic je důležité z toho důvodu, aby se jednotlivé kategorie významově neprotínaly a skutečně tak měřily odlišné části vztahu k politickému systému.

Legitimitu režimu Linek (2010, 41) vymezuje „... jako postojové orientace k režimu, konkrétně jako přesvědčení o tom, že existující politické instituce jsou správné a vhodné. Pravidla vládnutí se v legitimním režimu stanou tzv. jedinými reálnými... V takovém režimu panuje shoda nad pravidly hry, na základě čehož lidé podporují a dodržují rozhodnutí, která jdou i proti jejich zájmům.“

Následně politickou nespokojenost interpretuje „jako důsledek přesvědčení, že stát, resp. vláda, efektivně neřeší problémy, které lidé považují za důležité. Tyto postoje jsou důsledkem srovnání toho, co jedinec získává, s tím, co doufá nebo očekává, že by mohl získat... Politická nespokojenost se týká hodnocení fungování systému, například vlády, hospodářství nebo demokracie v zemi.“ (Linek 2010, 117).

V neposlední řadě Linek (2010, 90–91; 2011, 15–16) definuje i institucionální a individuální odcizení. Individuálním odcizením chápe stav, kdy daný člověk politiku vnímá jako nesrozumitelnou a postrádající jakýkoliv význam. Individuálně odcizení občané se vyznačují tím, že politickým záležitostem nerozumí a navíc jsou přesvědčeni o tom, že jim porozumět ani nedokážou. Takový člověk nemá žádnou vazbu k politice. Institucionální odcizení naopak značí pocit jedince, že nemá vliv na rozhodování prováděné ze strany institucí i režimu jako takového. Tito lidé si myslí, že státní instituce nejsou responzivní a že jejich chování nereflektuje názory občanů. Rozdíl mezi politickou nespokojeností a institucionálním odcizením poté spočívá v tom, že institucionální odcizení se váže

¹¹ Například o vhodnosti (v případě nových režimů přecházejících k demokracii) nezaměřovat se při hodnocení režimu na vztah k demokracii a jejím hodnotám ale na porovnání názorů občanů na současný a minulý (nedemokratický) režim viz Mishler a Rose (2001, 306–7). O pojetí politického odcizení jakožto opačného pólu legitimacy režimu viz Linek (2010, 91–92) – jedná se o koncept v angličtině označovaný jako *alienation*, který je odlišný od pojmu *disaffection* využívaného touto prací (Montero, Gunther, a Torcal 1997, 136).

k možnostem občanů ovlivňovat rozhodovací proces. Politická nespokojenost se naopak týká toho, jak je nakládáno s konkrétními problémy a požadavky (Linek 2017c, 105).¹²

2. Vzorce vztahu k politickému systému

Po vymezení základního pojmu výzkumné otázky může práce přistoupit k samotné podstatě jejího tématu, a sice vzorcům vztahu k politickému systému a jejich rozdílům mezi lidmi v krajích s odlišnými sociálními a ekonomickými strukturami. Vzorce vztahu k politickému systému České republiky mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami budou studovány ze dvou perspektiv. Prvním přístupem je sledování těchto vzorců na pouhé makro úrovni. Bude tedy pozorováno to, zda se různé úrovně jednotlivých postojových dimenzí podle toho, v jakém kraji se daní lidé nachází. Následně dojde i ke druhé podrobnější analýze. Ta se zaměří na to, zda se v kontextu rozdílných socioekonomických charakteristik krajů liší i míra vlivu jednotlivých individuálních znaků na dimenze vztahu k politickému systému.

Pro sledování rozdílů v individuálních vzorcích vztahu k politickému systému mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami je klíčové nejdříve zjistit, jaké vzorce vztahu se mohou vyskytovat na individuální úrovni obecně. Tato část proto nejdříve stručně představí hlavní vlivy na jednotlivé postojové dimenze. Nejedná se však o vyčerpávající výčet kauzálních procesů, ale spíše o vymezení těch vlivů, které se v rámci odborné literatury a empirických zkoumání vyskytují v kontextu jednotlivých dimenzí jako nejpodstatnější.¹³ Protože jde o stručný přehled pouze předpokládaných zdrojů, může se stát, že následná analýza ukáže jinou podobu daného vlivu či vliv i jiných znaků. V těchto případech práce pravděpodobný kauzální mechanismus představí až následně v rámci prezentace výsledků výzkumu (kapitola 4). Neméně důležité je také uvědomění si, že popsaná kauzalita může mít ve skutečnosti u některých těchto efektů úplně opačnou podobu. Podobně jako lze u jednotlivých dimenzí hledat jejich příčiny, mohou se naopak stát i zdroji například sledování médií, identifikace s vládní stranou či dalších popsaných korelátů.

¹² Vzhledem k rozdílnostem dvou konceptů politického odcizení Linek ve své pozdější publikaci dokonce navrhuje (2017c, 110), aby se politické odcizení (konkrétně hovoří o politické efektivitě jakožto pozitivní straně politického odcizení (viz podkapitola 1.2)) nepovažovalo za dvoudimenzionální fenomén, ale aby institucionální odcizení bylo pojímáno jako úplně odlišná dimenze týkající se „hodnocení responzivity tradičních politických institucí“. Tato práce však bude využívat již pevněji zakotvené pojmy individuálního a institucionálního odcizení.

¹³ Hlavní empirické analýzy, na jejichž základě bylo rozhodnuto o podobě vlivu každého ze zdrojů, jsou citovány níže v rámci přehledu zdrojů jednotlivých dimenzí.

Empirické analýzy prováděné touto prací (kapitola 4) přesnou podobu daných spojitostí nedokážou odhalit. Směry vlivů tak musí zůstat pouze ve formě teoretických předpokladů a při sledování jejich působení je nutné mít tento fakt na paměti.

Závěr kapitoly obsahuje shrnutí těchto poznatků a stanovení výzkumných hypotéz. Jak je již naznačeno výše, jedna z hypotéz se týká rozdílů v makro podobě vzorců vztahu k politickému systému napříč kraji s odlišnými socioekonomickými charakteristikami a druhá rozdílů v individuálních vzorcích tohoto vztahu napříč danými územními celky.

2.1. Nelegitimita demokracie¹⁴

Jedním z možných zdrojů vnímání demokratického zřízení jako nelegitimního jsou socioekonomické rozdíly mezi lidmi, které mohou mít negativní dopad právě na základní hodnoty společnosti (Linek 2010, 83; 2017a, 50; Sedláčková a Šafr 2012, 231; Torcal a Magalhães 2022, 196–98). Hlavním mechanismem v tomto směru je, že lidé s nižším socioekonomickým statutem nebudou mít zájem na pokračování současného způsobu uspořádání státu, protože jim neposkytuje přijatelnou pozici ve společnosti a dobré životní příležitosti (Sedláčková 2012, 174; Linek 2010, 71). Navíc klíčovou součástí socioekonomické pozice ve společnosti je i míra vzdělanosti. Vzdělanější lidé svým zájmem v rozšiřování svých schopností a vědomostí kladou větší důraz na možnosti individuálního rozvoje člověka, které demokratický systém zajišťuje lépe než jiné autoritářské alternativy (Linek 2010, 71). Následně i samotný systém vzdělávání povede své občany k identifikování se s demokratickým režimem (Norris 2011, 130). Vyšší míra vzdělání i dalších složek socioekonomického statusu by tedy měla vést k většímu schvalování demokracie.

Podobně dlouhodobá charakteristika, která by mohla souviset s nízkou legitimitou demokracie, je věk, respektive politická socializace (Linek 2010, 81 a 141; 2017a, 46–47 a 52). Politická socializace je součástí fenoménu, kdy lidé, kteří sice žijí v demokratickém režimu, ale jejichž socializace v dětství (tedy období největšího utváření jejich osobnosti a přesvědčení) probíhala v systému nedemokratickém, více zavrhnou demokratické hodnoty (Tsatsanis et al. 2021, 213; Gunther, Montero, a Puhle 2016, 234). V českém kontextu to znamená, že s věkem a tedy s jedinci socializovanými z velké části ještě za komunistického režimu by mělo stoupat odmítání demokracie (Linek 2010, 70; 2017a, 42–43). Dalším zdrojem pojmícím se s komunistickou minulostí České republiky je, že legitimita demokracie

¹⁴ Z důvodu přehlednosti a srovnatelnosti práce dále využívá u legitimacy demokracie negativní vyjádření (tedy nelegitimita demokracie) jako u ostatních dimenzí.

by mohla být snižována i negativním hodnocením výkonnosti režimu (Linek 2010, 83; Sedláčková a Šafr 2012, 232–33) na rozdíl od západních zemí, kde roli hraje zejména hodnotové ukotvení (Linek 2016, 67; 2010, 41 a 72). Jako část možného vysvětlení tohoto procesu lze vnímat to, že kapitalistický systém byl v této zemi ustanoven spolu s demokracií. Lidé si tak fáze ekonomického růstu ale i pádu mohou vykládat jako prvek demokratického zřízení (Sedláčková 2012, 201).

V neposlední řadě ti jedinci, kteří se umísťují na okraje levo-pravého ideologického zařazení, by měli ve větší míře zastávat protidemokratické postoje (Torcal a Magalhães 2022, 195–99), protože jejich názory se rozcházejí s podstatou demokratického systému (Torcal a Magalhães 2022, 189). Navíc pokud se člověk identifikuje s nějakou politickou (v tomto případě zejména demokratickou a systémovou) stranou, bude spíše považovat demokracii za legitimní (Linek 2010, 83 a 142; stranická identifikace obecně Torcal a Magalhães 2022, 195–96), protože tato vazba k politické straně poskytne daným lidem určitou hodnotovou základnu a povede tedy i k podpoře demokracie (Linek 2010, 74). I sledování médií může snižovat nelegitimitu demokracie (v kontextu důležitosti žití v demokracii Norris 2011, 174). Existuje předpoklad, že skupina lidí více sledující média má již předem vytvořený zájem o politické dění (proto i sleduje média) a že další konzumace mediálního typicky politického obsahu dále posiluje mínění o významu demokracie. Samozřejmě ale, podobně jako u některých jiných vlivů, tento efekt může být i negativní případně žádný (Norris 2011, 170–73).

U dalších sociodemografických charakteristik, jako například u pohlaví nebo velikosti místa bydliště, (Gunther, Montero, a Puhle 2016, 239; Magalhães 2005, 980; Linek 2010, 83 a 142) a u identifikace s vládní stranou (Magalhães 2005, 980) empirické analýzy naznačují nepřítomnost výraznější souvislosti.

2.2. Politická nespokojenost

Protože dimenze politické nespokojenosti je odvíjena od posouzení schopnosti systému řešit problémy občanů, a tedy od srovnání požadovaných a reálných stavů věci, lze očekávat, že jedním z hlavních zdrojů bude hodnocení výkonnosti politického systému (Linek 2010, 133 a 142; v kontextu důvěry v instituce, která je součástí dimenze politické nespokojenosti (viz podkapitola 4.2) Torcal 2006, 182; Torcal a Christmann 2021, 9; Torcal a Carty 2022, 180–83). Občané v tomto případě na základě racionálního posudku vyhodnotí výstupy týkající se blahobytu a rozvoje, které systém směrem k nim produkuje. Pokud je shledají jako

nedostatečné, politická nespokojenost naroste (Linek 2010, 127; v kontextu důvěry v instituce Torcal a Christmann 2021, 2; Sedláčková 2012, 157–58).

Na druhou stranu významný vliv může mít i faktor, který je oproštěn od čistě materiálního či racionálního úsudku, a sice identifikace s vládoucí stranou (Magalhães 2005, 980; v kontextu důvěry v instituce a volby pro vládní stranu Martini a Quaranta 2020, 210–11; Listhaug 2006, 239). Lidé, kteří vyjadřují sympatie k momentálně vládoucí straně, budou vykazovat vyšší míru politické spokojenosti. Mimo to, že taková politická strana bude mít příležitost nabytým podílem na moci spíše naplňovat výkonností požadavky svých podporovatelů, zde totiž pravděpodobně hraje roli pouhá psychologická či emoční změna a pocit, že současná politická realita je uspořádaná podle představ daného občana, aniž by jeho potřeby týkající se výkonnosti byly objektivně naplňovány lépe než v případě lidí s jinými politickými preferencemi. V duchu fenoménu kognitivní disonance lze také předpokládat, že někteří lidé začnou považovat systém za neřešící jejich problémy jen z toho důvodu, aby dostali do rovnováhy svou přízeň k opoziční straně a právě předpoklad s tím pojící se nespokojenosti (stručněji Gunther a Montero 2006, 49; v kontextu důvěry v instituce a volby pro vládní stranu Martini a Quaranta 2020, 144–46).

Efekty dalších možných zdrojů jsou ve výsledcích empirických studií spornější, přičemž některé z nich nachází u sociodemografických charakteristik (Linek 2010, 133 a 142; v kontextu důvěry v instituce Torcal 2006, 182; Magalhães 2006, 202), věku (Linek 2010, 133 a 142; v kontextu důvěry v instituce Sedláčková a Šafr 2012, 227–28; Magalhães 2006, 202, 204 a 210; Tworzecki a Semetko 2012, 425), socioekonomického statusu (Linek 2010, 133 a 142; v kontextu důvěry v instituce Sedláčková a Šafr 2012, 228; Magalhães 2006, 202–3; Tworzecki a Semetko 2012, 425),¹⁵ levo-pravé orientace (Linek 2010, 133 a 142; v kontextu důvěry v instituce Magalhães 2006, 202, 204 a 210; Torcal a Carty 2022, 180–83), stranické identifikace (Linek 2010, 133 a 142) a sledování médií (v kontextu důvěry v instituce Tworzecki a Semetko 2012, 424–25; Magalhães 2006, 202) pouze malý či žádný vztah. Práce proto nepředpokládá vlivy u těchto zdrojů, nicméně jejich skutečná síla v touto práci využívaných datech bude odhalena až následnou analýzou.

¹⁵ Zde je možná určitou výjimkou vzdělání, ale některé citované i další publikace se často rozcházejí v popisování podoby tohoto vlivu.

2.3. Individuální odcizení

V případě individuálního odcizení literatura naznačuje, že podstatnější vliv budou mít obecnější sociodemografické charakteristiky, jako je pohlaví nebo velikost místa bydliště (Linek 2010, 112 a 142; v kontextu dvou indikátorů politického odpojení tedy individuálního odcizení (viz podkapitola 1.2) Torcal 2006, 182), ale i socioekonomický status (Linek 2010, 112 a 142; v kontextu vnitřní efektivity tedy individuálního odcizení (viz podkapitoly 1.2 a 3.2) Linek 2017c, 120; opět v kontextu politického odpojení Torcal 2006, 182). Role sociodemografických charakteristik vychází z předpokladu, že lidé, kteří mají horší postavení ve společnosti, si toto své postavení budou vykládat jako nezájem společnosti a politiky o jejich osoby, a v důsledku toho se stanou apatičtí naopak právě směrem k politice a systému. Z podobných důvodů může působit právě i efekt socioekonomického postavení. Zejména vzdělanější a bohatší občané se budou cítit méně na okraji společnosti a tedy méně individuálně odcizení (Linek 2010, 103–4; v kontextu vnitřní efektivity Linek 2017c, 117). Vzdělání by navíc mělo vést k lepšímu porozumění principům fungování politiky (Listhaug 2006, 216; Linek 2010, 103) a uvědomění si její důležitosti.

U individuálního odcizení se možná projevuje i vliv sledování médií (Strömbäck a Shehata 2010, 588–89 (měřen je vliv na možný indikátor individuálního odcizení)) a stranické identifikace (Linek 2010, 112 a 142; v kontextu vnitřní efektivity Linek 2017c, 120). Právě k těm lidem, kteří více sledují média, se spíše dostane politický obsah a například zpravodajství, což může vést k lepšímu pochopení politiky a propojení s ní (Dalton 2004, 72). Následně stranická identifikace možná souvisí s individuálním odcizením tím způsobem, že těm lidem, kteří se necítí blízko žádné politické straně, přijde politika vzdálená (Linek 2010, 105), tedy že stranická identifikace povede k většímu vnímání politiky a systému. Naopak hůře si lze představit člověka, který se identifikuje s nějakou politickou stranou a zároveň považuje politiku za bezvýznamnou.

U věku, hodnocení výkonnosti politického systému, levo-právěho zařazení (Linek 2010, 112; v kontextu vnitřní efektivity Linek 2017c, 120) a identifikace s vládní stranou (Magalhães 2005, 980)¹⁶ práce očekává žádný nebo pouze zanedbatelný vliv.

¹⁶ Zde je měřen pouze efekt na index obou odcizení dohromady (konkrétně vnější efektivity, vnitřní efektivity a zájem o politiku) (Magalhães 2005, 979–80). Celkově tedy tento index obsahuje dva indikátory individuálního odcizení (viz podkapitoly 1.2 a 3.2). Navíc z povahy této dimenze lze předpokládat spíše absenci vlivu identifikace s vládní stranou.

2.4. Institucionální odcizení

Vzhledem k tomu, že institucionální odcizení se úžeji váže k podobným objektům jako politická nespokojenost, tedy zejména institucím, i jejich zdroje jsou do jisté míry shodné. V první řadě se jedná o hodnocení výkonnosti politického systému a stranickou identifikaci (Linek 2010, 55 a 112). V případě výkonnosti politického systému právě jedním z prvků, podle kterého lidé posuzují svůj reálný vliv na instituce, je to, jak tyto instituce naplňují jejich materiální nebo výkonnostní očekávání. Občané, kteří považují systém za výkonný, by tedy měli být méně institucionálně odcizení. Opět jako v případě politické nespokojenosti lze na základě povahy institucionálního odcizení předpokládat, že vliv bude mít i identifikace s vládní stranou, kdy za lépe reagující bude instituce a systém pokládat jedinec podporující stranu, která je v daný moment u moci. Vládní strana a politici totiž do určité míry ztělesňují objekt naplňující institucionální odcizení. Tento vztah je však možné rozšířit i na dlouhodobější charakteristiku, a sice na identifikaci s jakoukoliv stranou. Silnější náklonnost k nějaké politické straně jakožto instituci v rámci systému by se měla přenést a formovat názor o vnímavosti institucí obecně (Linek 2010, 104–5).

Právě souvislost dimenze institucionálního odcizení s politickými institucemi obecně naznačuje určitou roli i dalších déle trvajících rysů, zejména socioekonomického statusu (Listhaug 2006, 222 (měřen je vliv na indikátor, který lze považovat za součást institucionálního odcizení); v kontextu vnější efektivity tedy institucionálního odcizení (viz podkapitoly 2.2 a 4.2) Linek 2017c, 120). Podobně jako u individuálního odcizení možná působí vzdělání, kdy vzdělanější občané budou moci díky těmto znalostem lépe získávat podíl na rozhodování politických institucí. Vzdělanější lidé dokonce nemusí reálně disponovat lepšími schopnostmi, ale mohou jen v důsledku delšího vzdělávání přijmout společenskou a demokratickou pozici nebo domněnku, že lidé mají na instituce státu vliv. Navíc horší socioekonomická pozice v rámci společnosti může podporovat názor, že instituce reflektují požadavky pouze vyšších vrstev (Linek 2010, 103).

U indikátorů sociodemografických charakteristik, levo-pravého zařazení a věku se spíše výraznější efekt vyskytovat nebude (Linek 2010, 112 a 142; v kontextu vnější efektivity Linek 2017c, 120). Po vzoru dimenze politické nespokojenosti práce nepředpokládá ani vliv sledování médií.

2.5. Rozdíly v postojích napříč kraji

Jak shrnuje tabulka 2.1, předešlé části této kapitoly ukázaly, které hlavní zdroje pravděpodobně působí v rámci jednotlivých dimenzí vztahu k politickému systému. U individuálního odcizení se ukazuje takový vzorec, kdy tento postoj bude utvářen hlavně dlouhodobými a stálými znaky. Tento charakter má z části i institucionální odcizení, avšak zde se patrně více uplatňují bezprostřednější orientace, které jsou velmi určující také pro politickou nespokojenost. Přesvědčení o nelegitimnosti demokracie je sice utvářeno dlouhodobými zakořeněnými postoji a charakteristikami, ale v kontextu České republiky může hrát určitou roli i hodnocení reálných výstupů. Mimo zdroje obsažené v tabulce 2.1 je často sledován i vliv postmateriálních hodnot (například pro nelegitimnost demokracie Magalhães 2005, 980; pro politickou nespokojenost v kontextu důvěry v instituce a pro dva indikátory politického odpojení tedy individuálního odcizení Torcal 2006, 182) a sociálního kapitálu (Linek 2010, 133–34 a 142). Data využívaná touto prací (viz podkapitola 3.1) však tyto fenomény neměří. Skupiny společnosti s postmateriálními hodnotami lze ale označit za mladší a zároveň vzdělanější (Linek 2010, 129–30). Vliv těchto dvou charakteristik přitom bude v práci rozebírán a jejich působení tak může zprostředkovaně svědčit i o roli postmateriálních hodnot.

Díky tomuto rozboru je možné stanovit přehled výchozích efektů individuálních znaků, které práci poslouží jako základ pro další analýzu. Jedná se tedy o vlivy, jejichž podobu obsahuje prvních osm řádků tabulky 2.1.

Po vytvoření souhrnu o možných hlavních zdrojích je nyní z pohledu výzkumné otázky klíčové určit, jak se mohou lišit nejen agregátní, ale i tyto individuální vzorce vztahu k politickému systému České republiky napříč kraji s odlišnými socioekonomickými charakteristikami. Nejčastěji jsou sledovány v kontextu výzkumu vztahu k politickému systému napříč územími s odlišnými socioekonomickými podmínkami vzorce rozložení těchto postojů právě pouze na této makro úrovni. Je tak například popisována rozdílná míra politické nespokojenosti na územích, kde převládají obecně odlišné sociální a ekonomické podmínky (v kontextu důvěry v instituce Magalhães 2006, 210; Torcal a Christmann 2021, 7). Z povahy postojové dimenze politické nespokojenosti lze totiž usuzovat, že lidé v horším socioekonomickém prostředí budou spíše hodnotit politický systém jako neschopný dostát jejich očekáváním (v kontextu důvěry v instituce Magalhães 2006, 209). Roli této dimenze je však třeba vnímat i z hlediska aktuální politické reality a obsazení vlády. Ačkoliv zejména

zahraniční výzkumy toto spíše nepotvrzují (Claassen a Magalhães 2021, 881–85; Dalton a Shin 2014, 98), socioekonomické územní nerovnosti možná v České republice souvisí i s podporou samotného demokratického zřízení. V první řadě, jak je již uvedeno v části 2.1,

Tabulka 2.1 Očekávané zdroje dimenzí vztahu k politickému systému

Zdroje	Dimenze vztahu k politickému systému			
	Nelegitimitnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení
Socioekonomický status (nižší)	+	X	+	+
Sociodemografické charakteristiky (nižší)	X	X	+	X
Věk - politická socializace (mladší)	-	X	X	X
Hodnocení výkonnosti politického systému (horší)	+	+	X	+
Levo-pravé zařazení (extrémy)	+	X	X	X
Stranická identifikace (nižší)	+	X	+	+
Identifikace s vládní stranou (ne)	X	+	X	+
Sledování médií (méně)	+	X	+	X
Socioekonomické charakteristiky krajů - samotná makro úroveň (horší)	+	+	X	+

Poznámka: Znaménko + značí pozitivní vliv, - negativní vliv a X žádný vliv.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě rešerše literatury viz výše

obyvatelé České republiky mají tendenci ztotožňovat demokratický systém i s jeho výkonností. Z tohoto důvodu lidé, kteří vidí, že stát není schopen v jejich regionu zajistit určitou míru blahobytu, mohou začít rozporovat i legitimitu demokracie. Roli může hrát i podobný mechanismus jako na individuální socioekonomické úrovni, a sice porovnání s více prosperujícími kraji, kdy občané na znevýhodněných územích dojdou k úsudku, že demokracie, která má stát na určité rovnosti lidí, naopak nerovnosti produkuje (Martini a Quaranta 2020, 8 a 64–65). V neposlední řadě u individuálního a institucionálního odcizení tato vazba také není úplně jasná (pro možné indikátory individuálního odcizení například Dalton a Shin 2014, 98; pro možné indikátory obou odcizení Torcal 2006, 176). Z povahy institucionálního odcizení i jeho blízkosti k politické nespokojenosti lze ale odvodit, že úroveň této dimenze by se mohla měnit s prostředím, ve kterém se lidé nacházejí. Občané v méně rozvinutých krajích České republiky mohou totiž nabýt dojmu, že jsou opomíjeni a přehlíženi ze strany politického systému. U individuálního odcizení se již nějaká souvislost nachází obtížněji, nicméně podobu tohoto i jiných sporných vztahů odhalí následná analýza.

Uvedené předpoklady tak umožňují formulovat hypotézu o souvislosti na makro úrovni, a sice mezi rozdílnými úrovněmi vztahu k politickému systému a odlišnými socioekonomickými charakteristikami krajů, ve kterých se občané s těmito postoji nacházejí. Tato hypotéza bude následně testována pro všechny čtyři vymezené dimenze vztahu k politickému systému (viz poslední řádek tabulky 2.1).

H1: Negativní vztah k politickému systému České republiky budou spíše zastávat občané v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami.

Z pohledu zaměření této práce je však možná ještě přínosnější a detailnější druhý způsob zodpovězení výzkumné otázky. Tato analýza se totiž zaměří na to, jak se liší výše vymezené vzorce vztahu k politickému systému na individuální úrovni (v tabulce 2.1 prvních osm zdrojů) napříč kraji s odlišnými socioekonomickými charakteristikami. Mimo jiné užitečnost tohoto postupu spočívá v tom, že v odborné literatuře je tento přístup uplatňován méně než výše zmíněná analýza založená pouze na makro pohledu (hypotéza 1). Takovýto výzkum provedli například Martini a Quaranta (2020, 187–219), kteří ukazují, jak rozdílná je spokojenost s demokracií a důvěra v instituce napříč společenskými skupinami právě v souvislosti s odlišnými vstupními (například rozdělení moci v systému), ale i výstupními (například ekonomická výkonnost) podmínkami politického systému. Předpokladem testovaným touto prací je, že individuální vlivy na vztah k politickému systému popsané

výše a shrnuté v tabulce 2.1 (prvních osm zdrojů) budou v kontextu zhoršeného socioekonomického prostředí ještě umocněny. Naopak ve stavu rozvinutějších sociálních a ekonomických podmínek by se mohl snížit vliv stejných individuálních znaků v porovnání se znevýhodněnými kraji. Možným mechanismem zde je, že lepší obecné podmínky budou fungovat jako stimul, který sníží význam individuálních charakteristik, respektive že v horším prostředí bude vztah k politickému systému mnohem více záviset na tom, k jaké společenské skupině daný občan patří. Tento předpoklad umožňuje formulovat druhou hypotézu, která bude následně testována napříč čtyřmi dimenzemi a všemi vymezenými možnými individuálními zdroji vztahu k politickému systému.

H2: Velikost efektů individuálních znaků na vztah občanů k politickému systému České republiky bude větší v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami.

3. Metodologie a data

Po vymezení potřebných konceptů a stanovení očekávaných souvislostí práce přistoupí k určení způsobu analýzy daných proměnných. V úvodu této kapitoly budou stručně představeny datové soubory a statistické metody využívané touto prací. Následně dojde k popisu operacionalizace závislých i nezávislých proměnných.

3.1. Zdroje a metody zpracování dat

Zdrojem dat pro tuto práci bude datový soubor od Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd České republiky z února 2020. Tento datový soubor byl vybrán z toho důvodu, že je poměrně aktuální a zároveň obsahuje dostatečný počet proměnných, které mohou tvořit jednotlivé dimenze vztahu k politickému systému (tedy závislé proměnné). Datový soubor obsahuje i požadované nezávislé proměnné, ačkoliv je nutné připustit, že neměří úplně všechny hlavní v literatuře zmiňované zdroje daných dimenzí (viz podkapitola 2.5). Jedná se o jeden z (téměř) každoměsíčních průzkumů prováděných v rámci projektu „Naše společnost 2020“. Sběr probíhal kvótním výběrem a celkově bylo dotázáno 1039 osob starších 15 let. Vzorek je v základních parametrech reprezentativní ve vztahu k populaci České republiky (Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd ČR 2020). Práce také využije údaje o hrubém domácím produktu na jednoho obyvatele pro jednotlivé kraje publikované Českým statistickým úřadem (2023).

První metodou využívanou touto prací bude analýza hlavních komponent. Tato metoda poslouží k určení toho, zda v této práci využívaných datech lze skutečně identifikovat výše popsané čtyři dimenze vztahu k politickému systému. Analýza hlavních komponent umožňuje zjistit, jestli určitá skupina proměnných nenáleží k jedné tzv. latentní proměnné, která stojí v pozadí za všemi těmito měřenými proměnnými. Tato metoda se totiž snaží vysvětlit co největší množství společného rozptylu těchto dat za použití co nejméně faktorů neboli komponent, jak jsou v analýze hlavních komponent nazývány latentní proměnné.¹⁷ Výstupem analýzy hlavních komponent jsou poté tzv. faktorové zátěže,¹⁸ které představují Pearsonův korelační koeficient mezi takto vytvořenou komponentou/faktorem a výchozí proměnnou. Pokud má tedy proměnná náležet zejména jedné komponentě, měla by u této jedné komponenty dosahovat vysoké faktorové zátěže (blížíci se +1) a u ostatních nízké. Následně právě ty proměnné, které dosahují vysokých faktorových zátěží u jedné a stejné komponenty, lze považovat za součást této sjednocující dimenze (Field, Miles, a Field 2012, 749–53 a 759–60).

Pro nalezení vztahu mezi závislými a nezávislými proměnnými práce použije binární logistickou regresi. V případě binární logistické regrese má závislá proměnná v modelu dichotomickou podobu (tedy se dvěma možnými hodnotami) a nezávislé proměnné mohou být spojité i kategorické. Pomocí výstupu logistické regrese lze zjistit na základě znalosti hodnot nezávislých proměnných, kterou ze dvou kategorií závislé proměnné bude spíše sledovaný případ nabývat. Jinými slovy logistická regrese umožňuje určit, zda a nakolik daná nezávislá proměnná přispívá k možnosti příslušnosti k jedné ze dvou kategorií závislé proměnné (Field, Miles, a Field 2012, 313). Tento vliv nezávislé proměnné na závislou proměnnou jde přitom vyjádřit několika způsoby. Tato práce bude využívat tzv. poměr šancí, který zachycuje změnu v šanci nastání dané kategorie závislé proměnné po jednotkové změně konkrétní nezávislé proměnné (Field, Miles, a Field 2012, 319). Výsledky interakčních efektů budou následně prezentovány v grafech ve formě pravděpodobnosti nastání jevu při daných kategoriích sledovaných nezávislých proměnných a kontrole dalších nezávislých proměnných na jejich referenčních kategoriích. Určitou nevýhodou užití binární logistické regrese pro analýzu prováděnou touto prací je nutnost transformovat data

¹⁷ Ve skutečnosti latentní proměnnou jako takovou dokáže identifikovat nikoliv analýza hlavních komponent, ale metoda zvaná faktorová analýza, která využívá komplexnější způsoby výpočtu. Samotný princip těchto dvou metod je však velmi podobný (viz Field, Miles, a Field 2012, 760).

¹⁸ Anglicky *factor loading*, překlad faktorová zátěž používá například Lukáš Linek (2010, 51).

závislých proměnných na pouze dvě kategorie, čímž se sníží detailnost výsledků. Na druhou stranu tento postup umožní jasnější a přehlednější výstupy a přispěje tak k lepší interpretovatelnosti výpočtů i samotných závěrů práce.

3.2. Operacionalizace závislých proměnných

První z dimenzí vztahu k politickému systému, jejíž indikátor bude do analýzy vstupovat jako závislá proměnná, je nelegitimnost režimu. Jak ukazuje tabulka 3.1, hodnocení demokratického režimu je ve využívaném datovém souboru obsaženo ve třech otázkách. V první řadě se jedná o souhlas s výrokem, zda je demokracie lepší než jiné způsoby vlády. O vhodnosti využití takto formulované otázky pojednává a ve své analýze ji využívá například Lukáš Linek (2010, 75), který je i autorem této čtyřdimenzionální konceptualizace (viz podkapitola 1.2). Dále bude nelegitimnost demokracie měřena i pomocí otázky na souhlas s rozpuštěním parlamentu a zrušením politických stran (podobnou otázku využívá například Magalhães 2005, 979) a dotazem na představu, zda by náš politický systém měl být demokracií či diktaturou (podobně Gunther a Montero 2006, 50).

V případě měření politické nespokojenosti půjde o otázku na spokojenost s politickou situací, s činností vlády (aktuální v době dotazování) a následně i s fungováním demokracie v České republice. Jedná se o indikátory, které využívají autoři této troj, respektive čtyř dimenzionální struktury vztahu k politickému systému. Tito autoři navíc do této dimenze politické nespokojenosti zahrnují i otázku na spokojenost s ekonomickou situací v zemi (Linek 2010, 50–52 a 56–59; Gunther a Montero 2006, 50–52; Montero, Gunther, a Torcal 1997, 141–42), kterou však tato práce vnímá jako zdroj tohoto vztahu a která tedy bude nabývat podobu nezávislé proměnné. V podkapitole 1.2 je již naznačeno, že Linkova úprava se neváže pouze na rozdělení dimenze politického odcizení na dvě části, ale určité úpravy se týkají i obsahu těchto dimenzí. V tomto smyslu jde hlavně o zařazení důvěry v instituce do dimenze politické nespokojenosti a nikoliv do politického odcizení tak, jak to dělali předešlí autoři (Linek 2010, 56). To, že respondenti si při otázce na důvěru v hlavní politické instituce (v tomto případě vládu a Poslaneckou sněmovnu) skutečně představí konkrétní výstupy systému a pravděpodobně i aktéry, kteří tyto úřady zastávají, a že podobný charakter má i otázka na spokojenost s politickou situací (Linek 2010, 124), nám může podhalit i analýza hlavních komponent a sycení těchto otázek, i spolu s otázkou na spokojenost s činností vlády, na jednu dimenzi (analýza hlavních komponent a pojednání o problémovosti otázky na spokojenost s fungováním demokracie viz níže).

Dimenze individuálního a institucionálního odcizení budou měřeny souhlasem či nesouhlasem se sériemi výroků obsažených v tabulce 3.1. Jedná se o podobné indikátory, které používají i již mnohokrát citovaní autoři této konceptualizace a které jsou označovány, jak je již naznačeno v podkapitole 1.2, jako indikátory měřící vnější efektivitu v případě institucionálního odcizení a vnitřní efektivitu v případě individuálního odcizení (Linek 2010, 94–95; 2017c, 107–8; v rámci jedné dimenze politického odcizení Magalhães 2005, 979; Gunther a Montero 2006, 52; Montero, Gunther, a Torcal 1997, 142). Tito autoři také zmiňují otázku na zájem o politiku, která by podle Linka (2010, 95) mohla být součástí individuálního odcizení. Ačkoliv Linek ve své pozdější publikaci (2017c, 106–7) toto pojetí mírně problematizuje, lze z definice individuálního odcizení zájem o politiku do značné míry vnímat jako součást této dimenze. To, nakolik je zájem o politiku součástí individuálního odcizení, navíc naznačí analýza hlavních komponent.

Před provedením samotné analýzy hlavních komponent je však třeba určitá úprava výchozích dat. V první řadě se jedná o dichotomizaci otázky LEGI.1, jejíž nominální podoba, jak uvádí Lukáš Linek (2010, 51–52), se pro analýzu hlavních komponent nehodí. Stejně jako v jeho práci proto v případě této proměnné došlo k rozdělení na možnost aktivního se vyslovení pro demokracii a sloučení zbylých dvou odpovědí jakožto nepodpoření demokracie. Linek ale na tomto místě také upozorňuje na to, že dichotomická proměnná pro analýzu hlavních komponent není optimální. Po vzoru jeho práce proto byla udělána analýza hlavních komponent i bez proměnné LEGI.1. S ohledem na ostatní proměnné by tato analýza vedla ke stejným závěrům jako v případě zahrnutí proměnné LEGI.1 do výpočtů (viz přílohy č. 4 a 5). Dále také došlo k „otočení“ některých odpovědí na otázky tak, aby nejvyšší hodnota vždy označovala negativní pól dané dimenze (nelegitimnost, nespokojenost, odcizení). Před samotným výpočtem byli také vyloučeni ti respondenti, kteří pro jednu z proměnných odpověděli, že neví, případně odpověď odmítli nebo odpověď neuvedli. Výsledky analýzy hlavních komponent jsou prezentovány v tabulce 3.2. Hodnota KMO označující vhodnost dat pro analýzu hlavních komponent dosahuje čísla 0,78 a je tak dostačující pro provedení této analýzy. Bartlettův test je statisticky signifikantní. Tento údaj značí, že korelace mezi proměnnými jsou celkově odlišné od 0, což je nezbytné pro nalezení skupin podobných proměnných pomocí analýzy hlavních komponent (Field, Miles, a Field 2012, 769–70) Na základě teoretického předpokladu byl zadán požadavek na vytvoření čtyř komponent. Čtyři komponenty by byly vytvořeny i podle tzv. Kaiserova

Tabulka 3.1 Operacionalizace závislých proměnných

Dimenze vztahu k politickému systému	Operacionalizace	Zkratka
Nelegitimitnost demokracie	Souhlas s výroky: 1) Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády. 2) Za určitých okolností může být autoritativní způsob vládnutí lepší než demokratický. 3) Pro lidi jako jsem já je jedno, zda máme demokratický nebo nedemokratický režim.	LEGI.1
	Souhlas s rozpuštěním parlamentu a zrušením politických stran.	LEGI.2
	Kde by respondent chtěl, aby byl náš politický systém na škále úplná diktatura až úplná demokracie.	LEGI.3
Politická nespokojenost	Důvěra Vládě České republiky.	SPOK.1
	Důvěra Poslanecké sněmovně České republiky.	SPOK.2
	Spokojenost s celkovou politickou situací v České republice.	SPOK.3
	Spokojenost s činností vlády Andreje Babiše.	SPOK.4
	Spokojenost s fungováním demokracie v České republice.	SPOK.5
Individuální odcizení	Souhlas s výrokem: „Politika je někdy tak složitá, že lidé jako já nemohou skutečně rozumět tomu, o co jde.“	INDI.1
	Souhlas s výrokem: „Docela dobře rozumím důležitým problémům naší země.“	INDI.2
	Souhlas s výrokem: „Považuji se za dostatečně způsobilého k tomu, abych se mohl účastnit politického dění.“	INDI.3
	Souhlas s výrokem: „Myslím si, že jsem o politice informován tak jako většina ostatních lidí.“	INDI.4
	Zájem o politiku obecně.	INDI.5
Institucionální odcizení	Souhlas s výrokem: „Politické strany se zajímají pouze o hlasy lidí ve volbách, nikoli o jejich názory.“	INSTI.1
	Souhlas s výrokem: „Lidé jako já mají možnost ovlivnit to, co dělají zvolení politici.“	INSTI.2
	Souhlas s výrokem: „Zvolení politici se zajímají o to, co si lidé jako já myslí.“	INSTI.3
	Souhlas s výrokem: „Volby jsou účinný způsob, jak mohou lidé ovlivnit to, co dělají politici.“	INSTI.4

Poznámka: Konkrétní znění otázek s možnými odpověďmi je uvedeno v příloze č. 1.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020

pravidla, které říká, že vhodné je extrahovat ty faktory, u nichž je vlastní hodnota (zachycující míru vysvětleného rozptylu danou komponentou) vyšší než 1. Čtyři komponenty by měly být vytvořeny i na základě tzv. suťového grafu (viz příloha č. 2). Pro zlepšení interpretovatelnosti výsledků byla použita rotace varimax (Field, Miles, a Field 2012, 762 a 767).

První část tabulky 3.2 ukazuje výsledky analýzy hlavních komponent se všemi proměnnými představenými v tabulce 3.1. Andy Field s kolegy doporučuje za významnou součást komponenty považovat ty proměnné, jejichž faktorová zátěž dosahuje 0,4. Běžně se udává hodnota 0,3 (Field, Miles, a Field 2012, 767 a 795). Z hodnot faktorových zátěží v první části tabulky je patrné, že výrazná příslušnost některých proměnných pouze k jedné komponentě je sporná. V první řadě se jedná o proměnnou INSTI.4, která se ptá na souhlas s výrokem: „Volby jsou účinný způsob, jak mohou lidé ovlivnit to, co dělají politici.“ Na spornost podobně znějící otázky upozorňuje i Lukáš Linek (2010, 93). Respondenti si pod touto otázkou pravděpodobně představují různé aspekty svého vztahu k politickému systému. Například se lze domnívat, že někdo bere volby jakožto součást legitimacy samotné demokracie a že jiní lidé si naopak do této otázky promítají právě institucionální odcizení. I proměnná INDI.1 má podobné a nízké faktorové zátěže u individuálního a zároveň institucionálního odcizení. Tato proměnná se ptá na souhlas s výrokem „Politika je někdy tak složitá, že lidé jako já nemohou skutečně rozumět tomu, o co jde.“ Ačkoliv předpokladem bylo, že proměnná INDI.1 by měla být součástí individuálního odcizení, možná právě důrazem na politiku si někteří respondenti neschopnost porozumění tomu „o co jde“ nevykládají jako svoji vlastnost, ale vnímají to jako nedostatek systému. Poslední spornou proměnnou je ta s označením SPOK.5, která se ptá na spokojenost s fungováním demokracie v České republice. Velikost faktorové zátěže u komponenty nelegitimnosti demokracie staví tuto proměnnou na hranu toho, zda ji lze ještě považovat za indikátor zejména politické nespokojenosti. Faktorová zátěž 0,60 u komponenty tvořící politickou nespokojenost sice naznačuje příslušnost této proměnné k dané komponentě, ale zároveň se tato hodnota neřadí mezi ty nejvyšší. Tato proměnná navíc dosahuje faktorové zátěže 0,39 právě na komponentě nelegitimnosti demokracie. V potaz je třeba vzít i teoretické ukotvení a fakt, že otázka obsahuje jak element hodnocení současného fungování, tak se vztahuje i k obecnému konceptu demokracie. To svědčí o tom, že tato otázka není vhodným indikátorem ani politické nespokojenosti ani nelegitimnosti demokracie (podrobněji Linek 2010, 52). Z těchto důvodů budou tři výše zmíněné proměnné z analýzy vyřazeny. Až na

Tabulka 3.2 Dimenze vztahu k politickému systému (analýza hlavních komponent)

Proměnné	Nelegitimnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení	Nelegitimnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení
LEGI.1	0.79	0.09	-0.06	0.01	0.82	0.10	-0.05	0.02
LEGI.2	0.58	0.03	0.13	0.18	0.59	0.02	0.11	0.17
LEGI.3	0.84	0.00	0.02	-0.07	0.85	-0.02	0.03	-0.05
SPOK.1	0.03	0.87	0.13	0.01	0.05	0.89	0.11	0.01
SPOK.2	0.19	0.71	0.06	0.26	0.23	0.71	0.07	0.27
SPOK.3	-0.07	0.72	-0.06	0.32	-0.04	0.71	-0.04	0.34
SPOK.4	-0.06	0.79	0.11	-0.05	-0.06	0.81	0.10	-0.05
SPOK.5	0.39	0.60	-0.03	0.05	-	-	-	-
INDI.1	0.05	-0.15	0.45	0.35	-	-	-	-
INDI.2	0.00	0.04	0.83	0.04	0.00	0.04	0.83	0.07
INDI.3	-0.03	-0.04	0.78	0.15	-0.03	-0.07	0.80	0.18
INDI.4	0.24	0.11	0.63	-0.15	0.25	0.09	0.64	-0.13
INDI.5	-0.03	0.17	0.63	0.10	-0.03	0.17	0.65	0.10
INSTI.1	-0.06	0.09	-0.10	0.73	-0.04	0.09	-0.12	0.73
INSTI.2	0.16	0.12	0.26	0.69	0.15	0.09	0.26	0.72
INSTI.3	0.08	0.18	0.13	0.77	0.09	0.16	0.14	0.80
INSTI.4	0.36	0.22	0.32	0.33	-	-	-	-
Vysvětlený rozptyl (%)	12	17	15	12	13	18	17	14

Poznámka: Prezentována je analýza hlavních komponent po rotaci varimax. Tučně jsou vyznačeny faktorové zátěže proměnných náležících k dané komponentě.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 (váženo)

proměnnou SPOK.5 jsou tak v analýze ponechány všechny proměnné, které nabývají faktorové zátěže 0,5 a vyšší právě pouze na jedné komponentě.

V pravé části tabulky 3.2 jsou prezentovány výsledky analýzy hlavních komponent bez vyřazených proměnných.¹⁹ Na základě těchto výpočtů lze konstatovat, že vybrané proměnné skutečně formují čtyři dimenze vztahu k politickému systému představené v podkapitolách 1.2 a 1.3. Všechny prezentované proměnné navíc dosahují výrazně větší faktorové zátěže pouze na jedné komponentě a tvoří tak tyto jednotlivé dimenze.

Za pomoci faktorových zátěží bude pro každou dimenzi vztahu k politickému systému vybrána jedna proměnná, která vstoupí do modelu logistické regrese jako závislá proměnná. V případě politické nespokojenosti a individuálního i institucionálního odcizení se jedná vždy o tu proměnnou s nejvyšší faktorovou zátěží pro danou dimenzi (zároveň to jsou s ostatními proměnnými nejvíce prokorelované proměnné (viz příloha č. 6)). Pro dimenzi politické nespokojenosti jde tedy o proměnnou SPOK.1, pro individuální odcizení INDI.2 a pro institucionální odcizení INSTI.3. Ve všech případech mají tyto proměnné 4 kategorie. Pro účely logistické regrese budou tedy tyto proměnné dichotomizovány tím způsobem, že dojde ke spojení vždy dvou krajních kategorií (např. sloučení rozhodně a spíše souhlasí pro proměnné obou odcizení (pro jednotlivé kategorie všech těchto proměnných viz příloha č. 1)). V případě nelegitimnosti demokracie se jako optimální jeví proměnná LEGI.1, která má sice druhou největší faktorovou zátěž (také je však nejvíce prokorelovaná), ale jejíž podoba je vhodná pro logistickou regresi – k dichotomizování této proměnné došlo již před vstupem do modelu analýzy hlavních komponent (viz výše).

3.3. Operacionalizace nezávislých proměnných

Jednotlivé nezávislé proměnné ukazuje tabulka 3.3. V případě zdrojů na individuální úrovni se jedná o indikátory, které jsou běžně využívány k měření daných fenoménů. Socioekonomický status a sociodemografické charakteristiky jsou dokonce zachycovány skrz více indikátorů. V rámci analýz byla sledována i proměnná náboženství, která však neměla efekt na žádnou z dimenzí. Konkrétní podobu a úpravu hodnot, které tyto proměnné nabývají, obsahuje příloha č. 7.

Operacionalizace odlišných makro socioekonomických charakteristik krajů bude následně vycházet z praxe v literatuře. Typicky na makro úrovni států do analýz a úvah vstupují

¹⁹ Pro daných 14 proměnných je hodnota KMO 0,74, Bartlettův test je statisticky signifikantní a i závěry ohledně počtu extrahovaných komponent jsou stejné.

indikátory jako HDP, nezaměstnanost, inflace, míra korupce a zločinnosti, institucionální nastavení, stav lidských a politických práv, deficit státního rozpočtu a další (Torcal 2006, 171–72; Newton 2006, 94; Martini a Quaranta 2020, 106–11; Torcal a Christmann 2021, 5–6). Zájmem práce jsou pouze socioekonomické struktury a k tomu na úrovni krajů nikoliv států. Jak ukazuje poslední řádek tabulky 3.3, jako vhodné se jeví využití hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele pro jednotlivé kraje, který publikuje Český statistický úřad (2023). Na základě těchto dat bylo za ty s nižší úrovní socioekonomických charakteristik označeno pět krajů. Konkrétně se jedná o kraj Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Olomoucký a Moravskoslezský. Ostatní kraje patří do skupiny s rozvinutějšími socioekonomickými charakteristikami (viz příloha č. 8 pro konkrétní hodnoty a rozdělení krajů).

Tabulka 3.3 Operacionalizace nezávislých proměnných

Zdroje vztahu k politickému systému	Operacionalizace
Socioekonomický status	Nejvyšší ukončené vzdělání. Životní úroveň domácnosti respondenta. Zaměstnání.
Sociodemografické charakteristiky	Pohlaví. Velikostní skupina obce. Rodinný stav.
Věk - politická socializace	Věk.
Hodnocení výkonnosti politického systému	Hodnocení ekonomické situace v České republice. Spokojenost se stavem korupce v České republice.
Levo-pravé zařazení	Sebezařazení na škále levice-pravice.
Stranická identifikace	Pocit blízkosti straně, kterou by respondent volil.
Identifikace s vládní stranou	Respondent by volil vládní stranu (ANO nebo ČSSD).
Sledování médií	Frekvence sledování informací o politice v médiích.
Socioekonomické charakteristiky krajů - samotná makro úroveň	Průměrné roční HDP na jednoho obyvatele pro daný kraj (za období 5 let).

Poznámka: Konkrétní znění otázek s možnými odpověďmi je uvedeno v příloze č. 7.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ

4. Analýza

Po vymezení výzkumných metod a operacionalizaci závislých i nezávislých proměnných je na řadě samotná analýza dat, testování stanovených hypotéz a tedy zodpovězení výzkumné otázky. Při představách o rozložení úrovní dimenzí vztahu k politickému systému České republiky mezi kraji s odlišnými socioekonomickými charakteristikami se jeví jako základní a nejspíše i celospolečensky nejrozšířenější obrázek nastíněný v tabulce 4.1. Tato tabulka ukazuje, že v krajích s nižším HDP na jednoho obyvatele se oproti druhé skupině krajů více koncentrují lidé, kteří považují demokracii za nelegitimní a kteří se cítí individuálně odcizení od politiky. V případě názoru o nelegitimitě demokracie jde o rozdíl téměř 11 procentních bodů a u individuálního odcizení o přibližně 8 procentních bodů. Nejedná se tedy ale o nějak velmi výrazně velké odlišnosti. Naopak politická nespokojenost a i institucionální odcizení jsou pouze nepatrně vyšší v krajích s rozvinutějšími socioekonomickými podmínkami.²⁰ Tento výsledek je zřejmě dán politickou realitou k datumu sběru dat tohoto průzkumu, kdy v únoru 2020 vládu tvořily ANO a ČSSD. Jak vychází z definic i operacionalizace, tyto dvě dimenze jsou z velké míry ovlivněny právě názory na konkrétní subjekty ve vedení státu a na orientaci k výstupům, které produkují a ztělesňují. Lze se přitom domnívat, že vláda složená z levicové České strany sociálně demokratické a zejména hnutí ANO označovaného za technokraticky populistické (Buštková a Guasti 2019, 316) může získávat více příznivců právě na takto postižených územích (v kontextu volby populisticky orientovaných stran Pileček a Kostecký 2022, 5).

Klíčové rozlišení a zároveň zaměření této práce však je, zda to, že v socioekonomicky znevýhodněných krajích se nachází k demokracii a politice více skeptičtí lidé, kteří možná sympatizují s často až populistickou politikou, pramení pouze z vyšší koncentrace místních obyvatel ve společenských vrstvách ve větší míře inklinujících k těmto postojům. Jinými slovy následná analýza se zaměří na to, zda toto prostředí produkuje odlišnou intenzitu a celkově jiné zdroje těchto nálad. Tento fenomén by totiž mohl být v určitých případech potenciálně ještě problémovější než pouhý vyšší počet se současným systémem vesměs nespokojených, ale jinak z hlediska zdrojů postojů se zbytkem země totožných občanů.

²⁰ Jak ukazuje tabulka 4.1, toto rozložení většinou platí i pro jednotlivé kraje (až na určité výjimky pravděpodobně způsobené malým počtem respondentů v samostatných krajích). V případě nelegitimitě demokracie a individuálního odcizení nastíněný rozdíl potvrzují i neprezentované modely logistické regrese obsahující pouze nezávislou proměnnou vztahující se k tomu, ve které skupině krajů daný respondent žije (vyšší nebo nižší HDP kraje na jednoho obyvatele). Koeficient dané dichotomické proměnné u těchto dimenzí vychází statisticky signifikantně s tím, že oproti lidem v krajích s vyšším HDP na jednoho obyvatele je u občanů v krajích s touto nižší hodnotou 1,48krát vyšší šance na nelegitimitost demokracie a 1,41krát vyšší šance na individuální odcizení.

Tabulka 4.1 Hodnoty dimenzí vztahu k politickému systému podle krajů a jejich HDP na obyvatele (řazeno od nejnižšího) - celková čísla a procentuální podíl

HDP na oby.	Kraj	Nelegitimnost demokracie		Politická nespokojenost		Individuální odcizení		Institucionální odcizení	
		Nižší	Vyšší	Nižší	Vyšší	Nižší	Vyšší	Nižší	Vyšší
Nižší	Karlovarský kraj	18	16	16	18	9	25	12	21
		52,94%	47,06%	47,06%	52,94%	26,47%	73,53%	36,36%	63,64%
	Ústecký kraj	40	45	39	44	26	58	20	66
		47,06%	52,94%	46,99%	53,01%	30,95%	69,05%	23,26%	76,74%
	Liberecký kraj	19	19	25	12	20	17	9	28
		50,00%	50,00%	67,57%	32,43%	54,05%	45,95%	24,32%	75,68%
	Olomoucký kraj	14	15	7	21	13	17	1	29
	48,28%	51,72%	25,00%	75,00%	43,33%	56,67%	3,33%	96,67%	
Moravskoslezský kraj		51	63	55	65	58	62	26	94
		44,74%	55,26%	45,83%	54,17%	48,33%	51,67%	21,67%	78,33%
Celkem		142	158	142	160	126	179	68	238
		47,33%	52,67%	47,02%	52,98%	41,31%	58,69%	22,22%	77,78%
Vyšší	Pardubický kraj	31	21	29	22	34	17	13	35
		59,62%	40,38%	56,86%	43,14%	66,67%	33,33%	27,08%	72,92%
	Jihočeský kraj	58	25	38	47	33	50	11	73
		69,88%	30,12%	44,71%	55,29%	39,76%	60,24%	13,10%	86,90%
	Kraj Vysočina	27	27	14	42	19	36	9	45
		50,00%	50,00%	25,00%	75,00%	34,55%	65,45%	16,67%	83,33%
	Zlínský kraj	32	26	35	24	23	33	10	42
		55,17%	44,83%	59,32%	40,68%	41,07%	58,93%	19,23%	80,77%
	Královéhradecký kraj	30	22	19	34	32	21	16	38
		57,69%	42,31%	35,85%	64,15%	60,38%	39,62%	29,63%	70,37%
	Plzeňský kraj	15	27	15	27	27	14	12	30
		35,71%	64,29%	35,71%	64,29%	65,85%	34,15%	28,57%	71,43%
	Středočeský kraj	72	68	44	86	47	90	19	113
		51,43%	48,57%	33,85%	66,15%	34,31%	65,69%	14,39%	85,61%
	Jihomoravský kraj	55	38	59	35	53	37	22	59
		59,14%	40,86%	62,77%	37,23%	58,89%	41,11%	27,16%	72,84%
	Hlavní město Praha	90	40	64	65	76	53	35	93
		69,23%	30,77%	49,61%	50,39%	58,91%	41,09%	27,34%	72,66%
	Celkem		410	294	317	382	344	351	147
		58,24%	41,76%	45,35%	54,65%	49,50%	50,50%	21,78%	78,22%

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ

První část této kapitoly proto nejdříve ověří působnost individuálních zdrojů jednotlivých postojových dimenzí tak, jak byly postupně představeny v kapitole 2. Následně tyto výsledky

poslouží jako základ k testování hypotézy 1 a 2. Kapitola 2 nastínila i základní kauzální mechanismy těchto předpokládaných efektů. V některých případech však analýza objevila i jiné či odlišně působící vlivy. U těchto zdrojů bude tedy tento pravděpodobný způsob účinku doplněn až v této kapitole. Stejně tak bude podrobněji rozebrána souvislost u zdrojů působících rozdílně mezi dvěma definovanými skupinami krajů.

4.1. Individuální zdroje vztahu k politickému systému

Jak nastínila podkapitola 2.5, pro analýzu odlišných vzorců jednotlivých dimenzí vztahu k politickému systému v krajích s horšími a lepšími socioekonomickými charakteristikami je třeba nejdříve zjistit, jaké individuální zdroje se projevují obecně napříč celou zemí. Předpoklad o hlavních zdrojích představila tabulka 2.1. Vliv těchto zdrojů na dimenze vztahu k politickému systému lze nyní zachytit a ověřit pomocí modelů logistické regrese prezentované v tabulce 4.2.

U nelegitimnosti demokracie se potvrzuje předpokládaný vliv pro socioekonomický status, kdy nezaměstnaní mají téměř 3,75krát vyšší šanci odsuzování demokracie oproti nižším zaměstnancům, ačkoliv tento efekt se ve třetím jednodušším modelu vytrácí. I s horším hodnocením výkonnosti politického systému (skrz indikátor hodnocení ekonomické situace) roste šance odmítní demokracie. S klesajícím stářím se naopak také podle očekávání snižuje šance na nelegitimnost demokracie, i když pouze pro střední věkovou skupinu (podrobněji rozebráno v podkapitole 4.2). Efekt levo-pravé orientace na nižší podporu demokracie se projevuje s rostoucím extrémem pouze v případě levicovosti. Lukáš Linek (2017b, 37–38 a 50–52) tento fenomén také nachází a vysvětluje ho velkým provázáním demokracie a kapitalistického zřízení, které levicově smýšlející lidé více odmítají. Určitou roli zde může hrát i komunistická minulost země ve formě podpory nedemokratického komunistického režimu a s tím pojící se levicovosti. V tomto kontextu například ve státech jižní Evropy, které mají naopak zkušenost s pravicovými nedemokratickými režimy, se vyšší podpora demokracie nachází právě mezi levicově orientovanými lidmi (a nižší mezi těmi na pravé straně spektra) jakožto vymezení se vůči této minulosti (Tsatsanis et al. 2021, 217 a 229–30). U stranické identifikace a sledování médií navzdory předpokladům nevychází žádný vliv. Naopak identifikace s vládní stranou se potvrzuje jakožto statisticky nesignifikantní zdroj této postojové dimenze. Zajímavá je též otázka velikosti obce. Zde Linek (2017b, 36) argumentuje tak, že lidé ve větších městech lépe přijímají a adaptují se na modernizaci společnosti a s tím související demokracii oproti lidem v městech menších (jedná se o podobný mechanismus jako u vlivu socioekonomického statusu). Výsledky logistické regrese naznačují, že tento efekt je patrný u

lidí ve středně velkých sídlech, kde je téměř 2krát vyšší šance na nelegitimitu demokracie oproti obcím největším (podrobněji opět rozebráno v podkapitole 4.2).

Vzorec dimenze politické nespokojenosti se také poměrně shoduje s tím odvozeným z literatury. U socioekonomického statusu, věku, stranické identifikace a sledování médií se tak v plném modelu neprojevuje žádný efekt. Naopak významnými zdroji jsou neidentifikace s vládní stranou, která zvedá šanci na nespokojenost oproti identifikaci s vládní stranou více než 7krát, a hodnocení výkonnosti politického systému skrz indikátory hodnocení stavu korupce a zejména hodnocení ekonomické situace. Navzdory očekáváním určitou roli hraje levo-pravé zařazení, kdy pravicové naladění člověka oproti středové orientaci zvyšuje šanci na politickou nespokojenost. Zde se patrně jedná o souvislost s již výše zmiňovaným velkým provázáním této dimenze s aktuální politickou realitou a faktem, že tehdejší vláda měla levicovější charakter, když byla tvořena subjekty ANO a ČSSD. U pravicových občanů tak kvůli tomuto mohlo dojít k nárůstu politické nespokojenosti. Určitý vliv se také nachází u pohlaví. Podle výsledků logistické regrese mají ženy více než 1,6krát vyšší šanci než muži na to, že budou politicky nespokojené. Pravděpodobně jde o podobný charakter vlivu sociodemografických charakteristik, jako byl popsán u individuálního odcizení, avšak v tomto případě ve vztahu k vedení země. Důvod, proč jsou ženy více politicky nespokojené, lze najít v určité nerovnosti, kdy ženy mají oproti mužům horší společenskou pozici. V případě dimenze politické nespokojenosti ženy hodnotí, zda aktuální vláda řeší tento problém. Pokud k tomuto závěru nedospějí, jejich nespokojenost naroste (Linek 2010, 128).

V případě individuálního odcizení se objevuje očekávaný vliv u stranické identifikace, sledování médií a socioekonomického statusu skrz proměnnou vzdělání. Naopak práce nepozoruje žádný efekt u věku. Výsledky také ukazují, že větších šancí na individuální odcizení dosahují občané více nespokojení s ekonomickou situací, na levé straně politického spektra a sympatizanti vládních stran. V případě negativního hodnocení výkonnosti politického systému²¹ se může jednat o podobný mechanismus jako u politické nespokojenosti ovšem s tím rozdílem, že výsledkem není snížení podpory stávající vládě, ale rezignace na politiku jako takovou. To, že systém nenaplnuje výkonnostní požadavky občanů, tedy vede k tomu, že tito lidé začnou politiku považovat za bezvýznamnou (Linek 2010, 104). Modely ukazují slabší efekt na zvýšení šance na odcizení i u levicověji orientovaných jedinců, jejichž nejen výkonnostní, ale i ideologické požadavky jsou patrně podle jejich názorů v české politice méně

²¹ Neprezentované výpočty ukazují, že při odstranění proměnné hodnocení ekonomické situace se stane statisticky významná proměnná hodnocení stavu korupce.

Tabulka 4.2 Individuální zdroje dimenzí vztahu k politickému systému (logistická regrese)

Proměnná	Nelegitimnost demokracie			Politická nespokojenost			Individuální odcizení			Institucionální odcizení		
	M. 1	M. 2	M. 3	M. 1	M. 2	M. 3	M. 1	M. 2	M. 3	M. 1	M. 2	M. 3
Vzdělání (ref. VŠ/VOŠ)												
Střední s maturitou	1,43	1,32		1,28	0,87		1,74*	1,62	1,37	2,17**	1,91*	2,05**
Střední bez maturity	1,15	0,80		1,49	1,18		3,07***	2,34**	2,00**	2,39***	1,95*	2,25**
ZŠ a nedokončené	1,99*	1,67		1,96*	1,51		4,10***	2,01*	2,14*	2,27*	1,57	1,95
Životní úroveň domácnosti (ref. Dobrá)												
Střední	1,37*	1,35		1,32	1,04		1,51**	1,16		1,85**	1,67*	1,53*
Špatná	1,86*	1,57		1,84*	1,38		1,72*	0,92		2,51**	2,61*	2,25*
Zaměstnání (ref. Nižší zaměstnanec)												
Student	0,56	0,96	0,75	0,49*	1,09		1,61	1,34		0,54	0,59	0,77
Důchodce	1,26	0,83	0,75	0,94	1,44		0,88	1,04		0,95	1,19	0,99
Nezaměstnaný	3,00*	3,75*	2,63	0,61	0,53		2,02	2,98		1,21	1,39	1,39
Rodičovská d./doma	0,62	0,79	0,66	1,54	1,58		1,98*	1,24		1,49	1,78	2,12
Podnikatel	1,64	1,55	1,47	1,07	0,90		0,80	1,11		1,12	1,19	1,09
Vyšší zaměstnanec	1,83*	1,69	1,46	1,69	1,93		1,55	1,85		4,23***	3,95**	3,55**
Pohlaví (ref. Muž)												
Žena	0,95	0,85		1,39*	1,65**	1,53*	1,43*	1,47*	1,42*	1,12	1,24	
Velikost obce - počet obyvatel (ref. 80 tisíc (včetně) a více)												
80 až 15 tisíc (včetně)	1,48*	1,80**	1,72**	0,85	0,89		1,58*	1,39		1,05	1,10	
15 tisíc a méně	0,90	1,04	0,96	1,15	1,44		1,33	1,07		1,53*	1,34	
Rodinný stav (ref. Ženatý/vdaná)												
Svobodný(á)	0,84	0,67		1,63*	1,31		1,11	1,08	1,17	0,98	0,93	0,90
Rozvedený(á)	1,25	1,20		1,02	0,88		0,61*	0,56*	0,56*	0,97	0,85	0,83
Vdovec(a)	0,76	0,72		0,64	0,60		1,34	1,33	1,18	0,50*	0,37**	0,43*
Věk (ref. 60 let a více)												
30 až 59 let	0,63	0,50*	0,46**	1,12	1,46		1,14	1,01		0,95	0,98	
29 let a méně	0,97	0,64	0,62	1,33	1,24		1,30	0,97		1,09	1,00	

Pokračování tabulky 4.2

Proměnná	Nelegitimnost demokracie			Politická nespokojenost			Individuální odcizení			Institucionální odcizení		
	M. 1	M. 2	M. 3	M. 1	M. 2	M. 3	M. 1	M. 2	M. 3	M. 1	M. 2	M. 3
Hodnocení ekonomické situace (ref. Dobrá)												
Ani dobrá, ani špatná		1,46*	1,52**		2,52***	2,52***		1,25	1,31		1,86**	1,97***
Špatná		3,17***	3,79***		6,50***	7,26***		1,86*	1,69*		0,93	0,97
Hodnocení stavu korupce (ref. Spokojen)												
Ani spokojen, ani nesp.		0,81			1,60	1,70		1,49			1,31	1,52
Nespokojen		0,79			2,37**	2,31**		1,82			4,31***	4,63***
Levice x pravice (ref. Střed)												
Levice		2,63***	2,48***		0,70	0,78		1,61*	1,46		1,18	
Pravice		1,10	0,95		2,09***	1,96***		0,71	0,75		1,02	
Stranická identifikace (ref. Vyšší)												
Nižší		1,01			0,92			2,20***	2,18***		1,16	
Identifikace s vládní stranou (ref. Ano)												
Ne		1,25			7,10***	7,97***		0,61*	0,56**		0,95	
Sledování politiky v médiích (ref. Často)												
Někdy		0,95			1,44			2,96***	2,81***		0,91	
Zřídka		1,53			1,11			5,77***	5,90***		1,25	
Nikdy		1,17			1,57			5,77***	5,57***		1,09	
AIC	1382,1	1082	1196	1402,8	952,2	949,2	1353,2	1008,8	1037,5	1032,3	840,2	931,8
Log Loss	0,659	0,614	0,63	0,666	0,542	0,549	0,631	0,58	0,586	0,505	0,489	0,479
N	990	798	892	986	802	824	986	790	819	967	777	927

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Prezentován je tzv. poměr šancí pro dosažení negativního pólu dané dimenze. M. 1. je model pouze pro stálejší nenázorové charakteristiky. M. 2 je model pro všechny proměnné. M. 3 je model pouze pro statisticky signifikantní proměnné z 2. modelu.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 (váženo)

reflektovány. To může vzbuzovat představu politiky jakožto jednoho neprostupného homogenního celku a tedy způsobovat odcizení od ní. Individuálně odcizení lidé měli také blíže k vládnoucí koalici ANO a ČSSD. Zejména sympatizanti technokraticky populistického hnutí ANO si mohli právě tento styl politiky vykládat tak, že řešení „politických“ věcí a hájení klíčových zájmů uloží této tehdejší politické reprezentaci, která se těmito záležitostmi bude zabývat namísto jich samotných (Buštková a Guasti 2019, 304). V neposlední řadě ženy jakožto společensky znevýhodněná skupina mají podle očekávání oproti mužům téměř 1,5krát vyšší šanci na individuální odcizení. Zvláštní je zjištění, že rozvedení lidé mají oproti těm v manželském svazku nižší šanci na individuální odcizení. Tento efekt se staví do protikladu předpokladu stanoveném touto prací o tom, že zhoršená společenská a životní pozice potenciálně zvyšuje šanci na individuální odcizení. Tato souvislost tak může být zajímavým podnětem pro další výzkum.

U dimenze institucionálního odcizení se podle očekávání jako vlivné neprojeví zdroje ve formě věku, levo-pravé orientace a sledování médií a navzdory předpokladům ani stranické identifikace a identifikace s vládní stranou. Naopak statisticky signifikantní a v předpovídaném směru jsou v určité formě obě proměnné měřící hodnocení výkonnosti politického systému. V případě zaměstnání do jisté míry paradoxně vychází, že více institucionálně odcizení oproti nižším zaměstnancům budou lidé na vyšších zaměstnaneckých pozicích. Tento efekt je však třeba vnímat v kontextu provázání této dimenze s aktuální politickou realitou a samotné operacionalizace závislé proměnné. Otázka měřící závislou proměnnou se ptá na to, zda se „zvolení politici zajímají o to, co si lidé jako já myslí.“ Zde patrně u některých respondentů došlo k částečnému propojení odpovědi na tuto otázku s představou stávající vlády, což je i charakteristickým rysem dimenze institucionálního odcizení. Ve spojení s nezávislou proměnnou zaměstnání lze poté tehdejší vládu složenou z ANO a ČSSD vnímat spíše jako reprezentanta nižších než vyšších zaměstnanců, z čehož asi pramení i nalezený statisticky signifikantní vztah. Další proměnné socioekonomického statusu (efekt vzdělání a životní úrovně domácnosti) už poté odpovídají takovému vzorci, kdy občané v nižších společenských vrstvách a s horším postavením nabývají vyšších šancí na institucionální odcizení, jak je to popsáno v podkapitole 2.4. Hůře vysvětlitelný je fakt, že ovdovělí lidé mají oproti sezdaným jedincům nižší šanci na tento typ odcizení. Pravděpodobně se v tomto případě jedná o statisticky signifikantní koeficient v důsledku nižšího počtu respondentů pro tuto kategorii. U dalších indikátorů sociodemografických charakteristik se již vliv neobjevuje.

4.2. Rozdíly ve vzorcích vztahu k politickému systému České republiky mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami

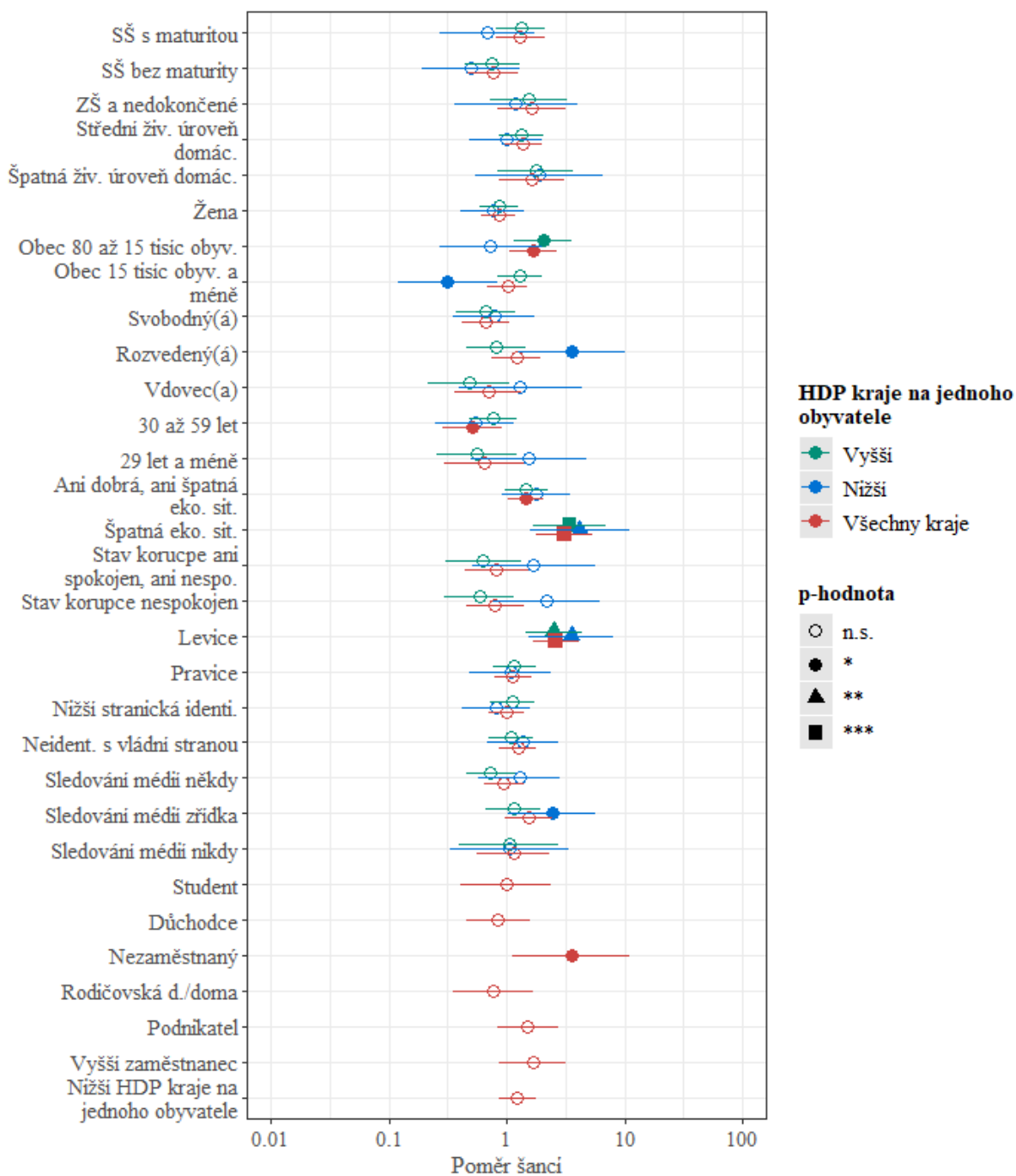
Provedená analýza individuálních zdrojů nyní umožní testovat zejména hypotézu 2 stanovenou touto prací v podkapitole 2.5. Ještě předtím však tato podkapitola nabízí skrz hypotézu 1 druhý méně komplexní způsob zodpovězení výzkumné otázky. Tato hypotéza se zabývá tím, zda se podle socioekonomických charakteristik krajů liší přímo úrovně vztahu k politickému systému České republiky.²² Možnost ověření této hypotézy poskytují výsledky logistické regrese prezentované pro každou z dimenzí vztahu k politickému systému v grafech 4.1, 4.3, 4.5, 4.7. Konkrétně tyto grafy obsahují modely logistické regrese pro všechny kraje stejně jako tabulka 4.2 (zobrazeno červenou barvou) ovšem s tím rozdílem, že na posledním místě zahrnují i indikátor socioekonomických charakteristik vytvořený podle toho, zda daný respondent žije ve skupině krajů s vyšším či nižším HDP na jednoho obyvatele (pro konkrétní způsob dělení viz příloha č. 8). Uvedené koeficienty této proměnné nevychází při kontrole dalších nezávislých proměnných pro žádnou z dimenzí statisticky signifikantně. Z tohoto důvodu je hypotéza 1 zamítnuta pro všechny čtyři sledované postojové dimenze vztahu k politickému systému. Jinými slovy podle těchto výpočtů se nejeví jako pravdivé, že u obyvatel České republiky by se postoj k politickému systému měnil čistě v souvislost socioekonomických charakteristik krajů, ve kterých se tito lidé nachází.

Graf 4.1 následně umožňuje ověřit hypotézu 2 pro nelegitimitu demokracie.²³ Jedná se tedy o předpoklad, že v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami dojde ke zvětšení vlivu individuálních proměnných na tuto postojovou dimenzi. Určité změny efektu (oproti více rozvinutým krajům, respektive oproti skupině všech krajů) lze pozorovat v krajích s nižším HDP na jednoho obyvatele v případě proměnných velikost místa bydliště, rodinný stav, věk, sledování politiky v médiích a u statisticky nesignifikantní proměnné hodnocení stavu korupce. Mírně odlišný způsob zachycení těchto fenoménů následně nabízí interakční efekty prezentované v grafu 4.2. Zde se nepotvrzuje výraznější vliv v socioekonomicky méně rozvinutých krajích u žádné z kategorií hodnocení stavu korupce ani sledování politiky v médiích. Naopak u zbylých tří proměnných lze pozorovat v některých kategoriích určitou

²² Předpoklady o očekávaných změnách ve vztahu k politickému systému v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami oproti těm s lepšími podmínkami navíc specifikuje tabulka 2.1.

²³ Z modelů logistické regrese pro oddělené skupiny krajů musela být odstraněna nezávislá proměnná zaměstnání z důvodu multikolinearity.

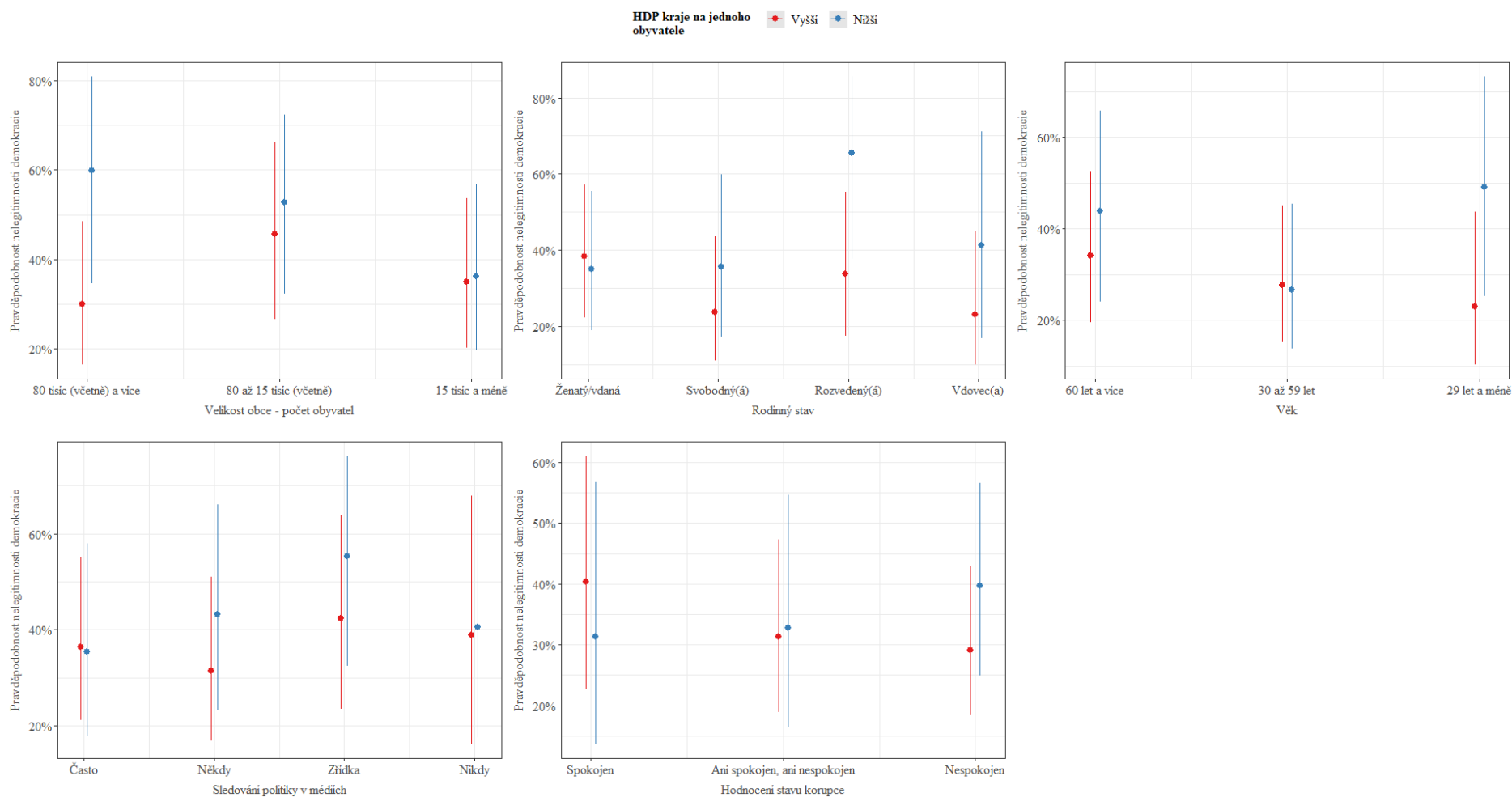
Graf 4.1 Zdroje nelegitimnosti demokracie podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Prezentován je tzv. poměr šancí vůči referenční kategorii představené v tabulce 4.2 s konfidenčním intervalem 95 %. Konkrétní hodnoty jsou uvedeny v příloze č. 9.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

Graf 4.2 Vybrané interakční efekty pro dimenzi nelegitimitost demokracie (logistická regrese)

39

Poznámka: Prezentována je pravděpodobnost nastání jevu pro danou kategorii sledované nezávislé proměnné při kontrole dalších nezávislých proměnných na jejich referenčních kategoriích. Konfidenční interval je 95 %.

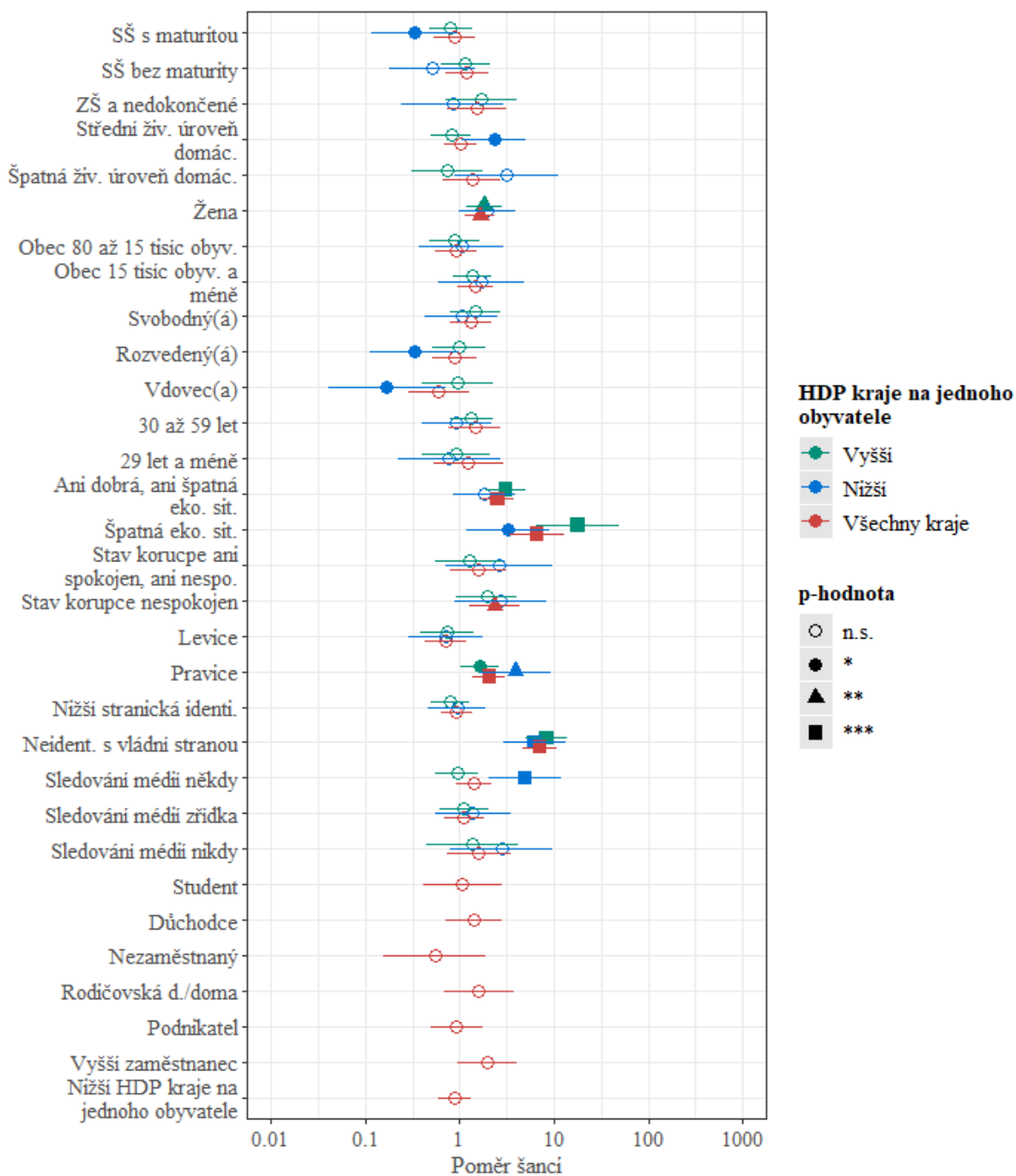
Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

změnu. V první řadě je zajímavá odlišnost v nejmladší věkové kategorii. V obou skupinách krajů dosahují starší věkové kategorie přibližně stejné pravděpodobnosti toho, že člověk bude považovat demokracii za nelegitimní. Zatímco však v krajích s vyšším HDP na jednoho obyvatele kategorie 29 let a méně nabývá nejmenší pravděpodobnosti nelegitimnosti demokracie ze všech, v méně prosperujících krajích lidé v tomto věku dosahují stejné pravděpodobnosti odmítání demokracie jako ti v nejstarší věkové kategorii, kteří často velkou část svého života prožili v komunistickém režimu. Patrně zde tak má fenomén socializace jiný charakter a vyrůstání v horším socioekonomickém prostředí může být spojováno s následnou nespokojeností se základním nastavením politického systému. Následně v takto strukturálně znevýhodněných krajích nedochází k tomu procesu a nenaplnuje se předpoklad, že lidé ve velkých městech se lépe vyrovnávají a benefitují z modernizující se společnosti a s tím spojeného demokratického zřízení. Naopak jedinci žijící v největších sídlech dosahují nejvyšší pravděpodobnosti nelegitimnosti demokracie, zatímco ti v menších obcích jsou na tom podobně jako spoluobčané v sociálně a ekonomicky lepších krajích. Rozdílnost těchto efektů u velikosti obce a u věku je patrně i důvodem, proč v plném modelu pro všechny kraje vždy jako statisticky významné vycházely pouze střední kategorie (střední velikost obce a střední věková skupina). V poslední řadě v krajích s nižším HDP na jednoho obyvatele mají rozvedení větší pravděpodobnost vnímání nelegitimnosti demokracie oproti všem ostatním kategoriím rodinného stavu i oproti těmto lidem ve více prosperujícím prostředí. Zde tedy tyto makro okolní podmínky mohou určitým způsobem zesílit frustraci z nevyhovující a horší životní i společenské pozice následně projektované do nižší podpory politickému režimu, na kterém tato společnost stojí (o vlivu sociodemografických charakteristik obecně Linek 2010, 71). Celkově však lze shrnout, že hypotézou 2 předpokládané zesílení efektů nenastalo takřka vůbec nebo pouze ve velmi omezeném rozsahu. Efekty pro přijetí hypotézy 2 a případně pro konstatování, že v krajích s méně příznivými socioekonomickými charakteristikami se nachází znatelně odlišné vzorce vztahu k politickému systému, tak v případě dimenze nelegitimnosti demokracie nalezeny nebyly.

Vzorce pro politickou nespokojenost prezentuje graf 4.3. Z něj vychází, že z části odlišné efekty se nachází v krajích s nižším HDP na jednoho obyvatele u proměnné vzdělání, životní úroveň domácnosti, rodinný stav, hodnocení ekonomické situace, levo-pravé zařazení a sledování politiky v médiích. Za chybějící statistickou významností u hodnocení stavu korupce a pohlaví následně pravděpodobně stojí méně pozorování pro oddělené skupiny krajů a tedy nárůst nejistoty. Detailnější pohled skrz interakční efekty v grafu 4.4 nepotvrzuje výrazně vyšší vliv u

vzdělání, životní úroveň domácnosti, levo-pravé orientace a sledování politiky v médiích. V některých případech zde sice existují mírnější rozdíly, které mohou stát za nabytím statistické signifikance některých kategorií nezávislých proměnných (oproti dané referenční kategorii) v „půleném“ modelu pro znevýhodněné kraje. Odlišnost vlivu v porovnání se socioekonomicky vyspělejšími kraji však není tak zásadní. U hodnocení ekonomické situace je ale závěr odlišný. V případě socioekonomicky rozvinutějších krajů (i modelu pro všechny kraje) je vzorec takový, že hodnocení ekonomického stavu je jedním z nejsilnějších determinantů politické nespokojenosti. V případě krajů, kde jsou tyto charakteristiky na horší úrovni, se však i v rozporu s hypotézou 2 tento efekt zmenšuje. Konkrétně se snižuje pravděpodobnost politické nespokojenosti mezi lidmi nespokojenými s ekonomickou situací země na úroveň podobnou dalším dvěma kategoriím této nezávislé proměnné. Dlouhodobě špatné socioekonomické podmínky okolního prostředí tedy souvisí s tím, že lidé přestávají hodnotit a být nespokojeni s aktuální politickou situací na základě jejich individuálního hodnocení stavu hospodářství České republiky. Opět zde může do úvah vstupovat provázání této dimenze s aktuální politickou realitou a fakt, že lidé v krajích svou prosperitou zaostávajících za zbytkem země možná očekávali od tehdejší levicověji naladěné vlády větší zaměření právě na tyto regiony, což by vedlo k vyšší politické spokojenosti i u občanů jinak nespokojených s celkovým výkonem ekonomiky. Naopak socioekonomicky vyspělejší kraje pravděpodobně právě svým pokročilejším stavem rozvoje vytváří takové podmínky, kdy lidé jsou z hlediska politické nespokojenosti ve větší míře senzitivnější a náchylnější na to, jaké ekonomické výstupy aktuální vládní reprezentace poskytuje. Interakční efekty následně ukazují zejména u vdovců v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami nižší pravděpodobnost politické nespokojenosti oproti těmto lidem v krajích s vyšším HDP na jednoho obyvatele i oproti ostatním kategoriím rodinného stavu. Stejně jako tomu bylo u rozboru výsledků pro individuální zdroje postojové dimenze institucionálního odcizení, tento efekt je nejspíše způsoben nižším počtem pozorování pro tuto kategorii, protože se zde obtížněji nachází možný mechanismus tohoto působení. Celkově však vzorce tohoto vztahu k politickému systému a ověření hypotézy 2 sledují shodný závěr jako u nelegitimnosti demokracie. Zdroje politické nespokojenosti ve skupině socioekonomicky méně rozvinutých krajů mají ve srovnání se zbytkem České republiky podobný charakter a hypotéza 2 se tedy opět zamítá.

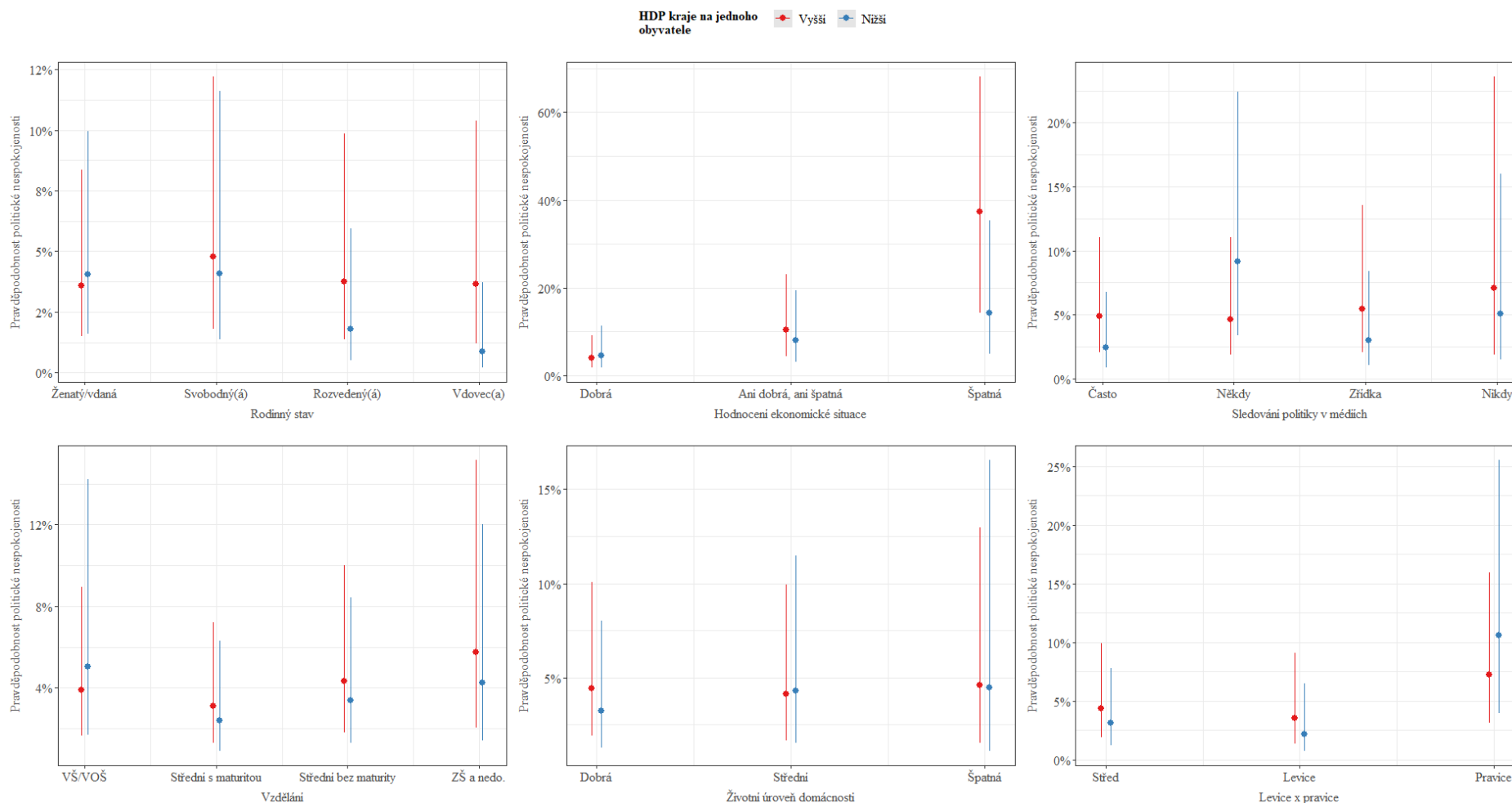
Graf 4.3 Zdroje politické nespokojenosti podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Prezentován je tzv. poměr šancí vůči referenční kategorii představené v tabulce 4.2 s konfidenčním intervalem 95 %. Konkrétní hodnoty jsou uvedeny v příloze č. 9.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

Graf 4.4 Vybrané interakční efekty pro dimenzi politická nespokojenost (logistická regrese)

43

Poznámka: Prezentována je pravděpodobnost nastání jevu pro danou kategorii sledované nezávislé proměnné při kontrole dalších nezávislých proměnných na jejich referenčních kategoriích. Konfidenční interval je 95 %.

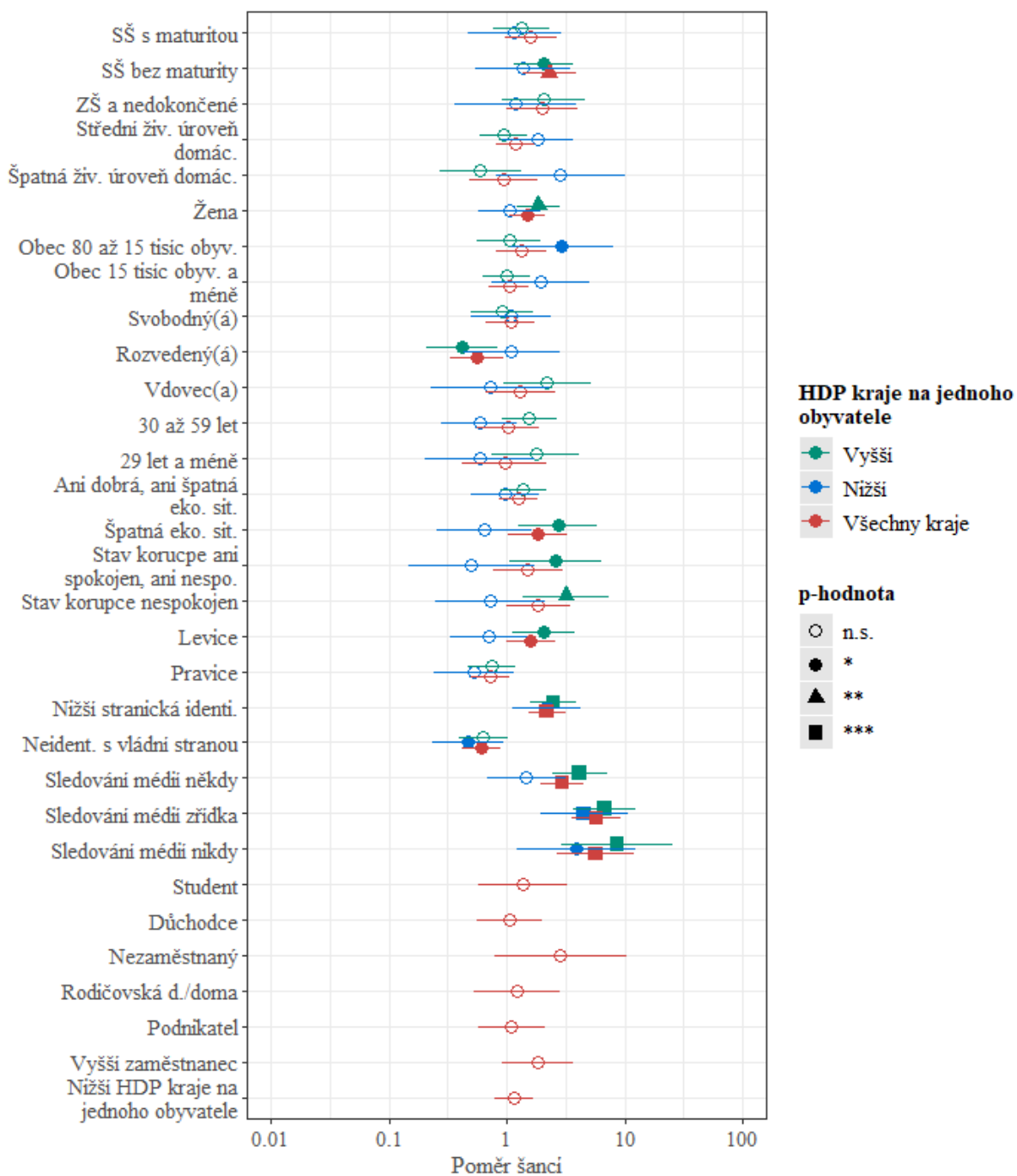
Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

V případě individuálního odcizení opět modely logistické regrese v grafu 4.5 nastiňují pro některé proměnné možnou přítomnost rozdílně silných efektů. Konkrétně se jedná o velikost obce, rodinný stav, levo-pravé zařazení, hodnocení ekonomické situace a stavu korupce a možná i sledování politiky v médiích, jejichž interakční efekty jsou navíc prezentovány v grafu 4.6. Určité rozdíly ve velikosti vlivu jsou z těchto „půlených“ modelů patrné i u statisticky nesignifikantních proměnných životní úroveň domácnosti a věk, avšak neprezentované výsledky interakčních efektů zde výraznější odlišnosti nepotvrzují. Pro proměnné vzdělání a pohlaví navíc koeficienty v modelu pro sociálně a ekonomicky méně vyspělé kraje ztrácí statistickou signifikanci. To ale může být opět způsobeno nižším počtem pozorování v důsledku dělení datového souboru. U interakčních efektů se pro proměnné hodnocení ekonomické situace, velikost obce, levo-pravé zařazení a rodinný stav nevyskytují takové vztahy, které by svědčily o výrazné odlišnosti role těchto zdrojů mezi oběma sledovanými skupinami krajů. První větší rozdíl tento způsob analýzy nachází u proměnné hodnocení stavu korupce. V krajích s vyšším HDP na jednoho obyvatele z modelu v grafu 4.5 vychází takový vztah, kdy lidé více nespokojení s výkonností systému mají i vyšší šanci na individuální odcizení. Mechanismus je zde tedy pravděpodobně takový, že lidé si rozšíření korupce spojují právě s korupcí v politice, což následně vede k představě politiky jako něčeho, čím nemá smysl se zabývat (Linek 2010, 104). V případě strukturálně postižených krajů se tento vliv vytrácí tím způsobem, že pravděpodobnost individuálního odcizení u lidí, kteří jsou spokojeni se stavem korupce, se dorovnává pravděpodobností odcizení pro další kategorie názoru na stav korupce. Lepší sociální a ekonomické prostředí tedy vytváří takové podmínky, ve kterých nastíněný vztah může fungovat, zatímco v krajích s nižším stupněm socioekonomického rozvoje tomu tak není. Jinými slovy v takto vyspělejších krajích občané spokojení se stavem korupce mají tendenci a prostor pro to začínat politiku považovat za významnou. Ve druhé třídě krajů se toto neobjevuje. Z podobných důvodů je patrně znatelnější i vliv proměnné sledování politiky v médiích v krajích s vyšším HDP na jednoho obyvatele, přičemž ve druhé skupině krajů se zejména efekt prvních dvou nejvyšších kategorií frekvence sledování médií dorovnává. Celkově však práce nachází pouze tyto jednotlivosti a výsledky představené těmito dvěma způsoby analýzy opět nesevďčí o možnosti přijmout hypotézu 2. Pro dimenzi individuálního odcizení se tedy také tato hypotéza zamítá a lze konstatovat, že podle provedených výpočtů jsou i v tomto případě vzorce vztahu k politickému systému v obou skupinách krajů velmi podobné.

Jako poslední jsou analyzovány vzorce pro institucionálního odcizení. Oddělené modely v grafu 4.7 naznačují mírně odlišné efekty pro definované skupiny krajů u vzdělání, rodinného stavu, pohlaví, věku, hodnocení ekonomické situace a opět možná mírně u statisticky nesignifikantní proměnné sledování politiky v médiích. V případě proměnné životní úroveň domácnosti model pro kraje s nižším HDP na jednoho obyvatele neukazuje statisticky signifikantní vztah, ačkoliv pro plný model tomu tak bylo. Podobně jako u politické nespokojenosti a individuálního odcizení se však může jednat o důsledek menšího vzorku než v případě datového souboru obsahujícího respondenty ze všech (případě i pouze ze socioekonomicky vyspělejších) krajů. Interakční efekty prezentované v grafu 4.8 naznačují, že podoba vlivu v grafu 4.7 možná odlišně působících proměnných se příliš nemění v závislosti na definovaných socioekonomických podmínkách. Například v případě pohlaví nebo sledování politiky v médiích sice lze pozorovat napříč oběma skupinami krajů určitě odlišnosti (to je tedy patrné i z modelů pro samostatné proměnné v grafu 4.7), nicméně tyto rozdíly nejsou natolik velké, aby bylo možné tvrdit, že tyto uvedené zdroje institucionálního odcizení mají odlišný charakter v souvislosti makro socioekonomických charakteristik krajů. I pro dimenzi institucionálního odcizení se proto na základě těchto výsledků zamítá hypotéza 2.

Celkově tedy pro žádnou ze čtyř dimenzí vztahu k politickému systému České republiky nebyla přijata hypotéza 1 ani hypotéza 2. Podle výsledků práce jsou vzorce zdrojů těchto dimenzí stejné nebo velmi podobné mezi kraji s horšími i lepšími socioekonomickými charakteristikami a to i přesto, že se v určitých případech na těchto dvou územních celcích liší celkový počet občanů s pozitivnějším, respektive negativnějším vztahem k politickému systému.

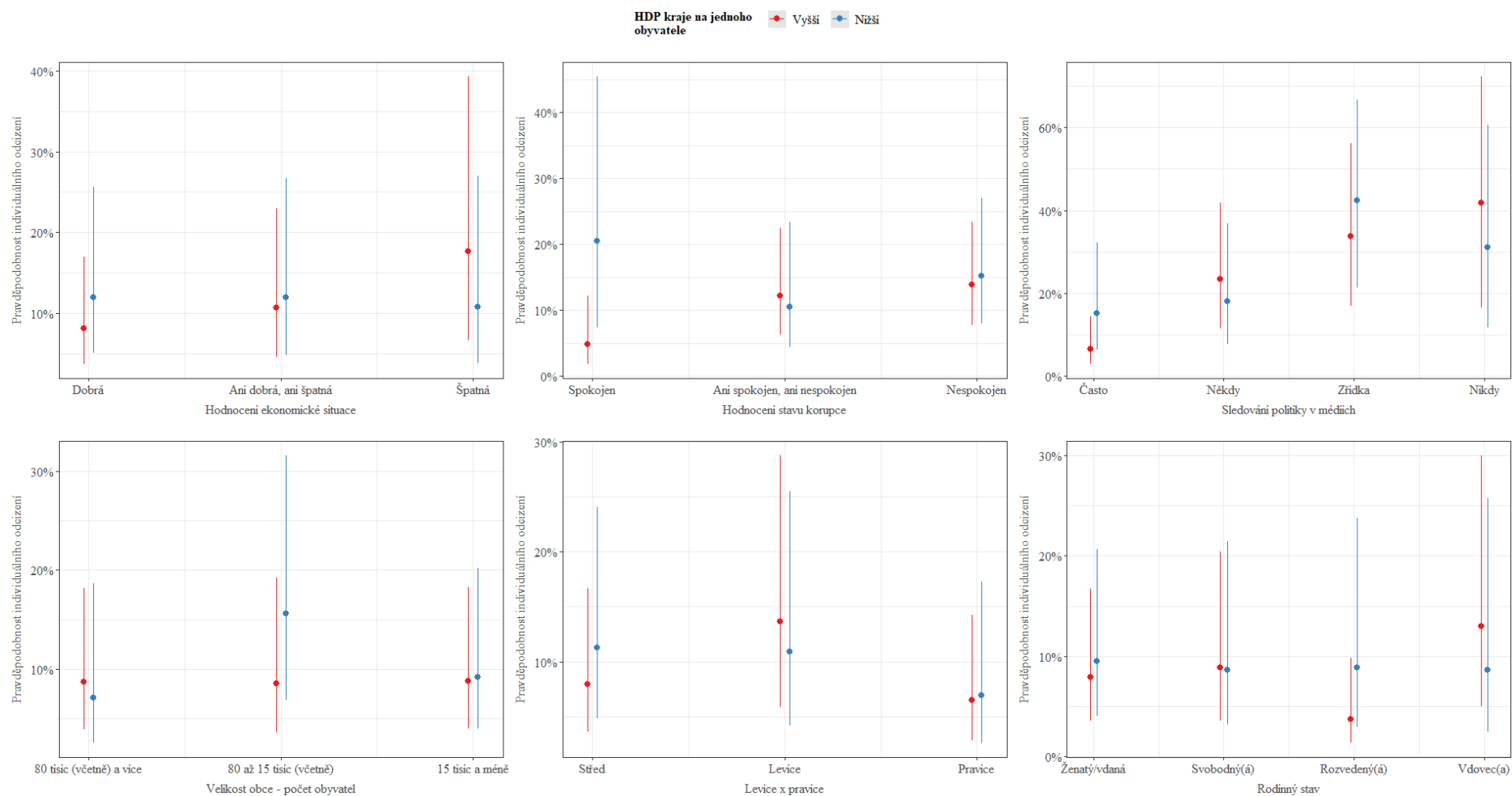
Graf 4.5 Zdroje individuálního odcizení podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Prezentován je tzv. poměr šancí vůči referenční kategorii představené v tabulce 4.2 s konfidenčním intervalem 95 %. Konkrétní hodnoty jsou uvedeny v příloze č. 9.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

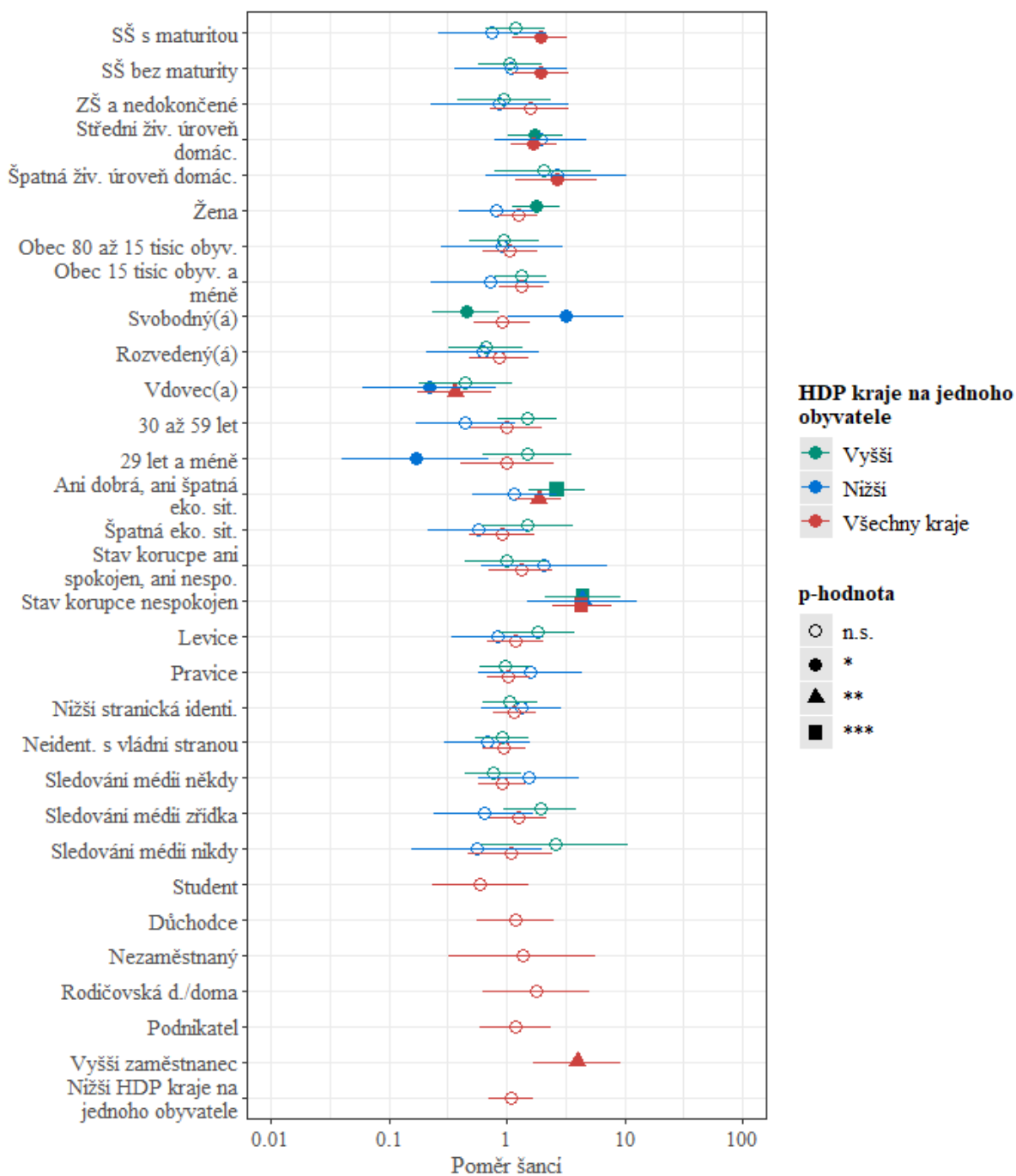
Graf 4.6 Vybrané interakční efekty pro dimenzi individuální odcizení (logistická regrese)

Poznámka: Prezentována je pravděpodobnost nastání jevu pro danou kategorii sledované nezávislé proměnné při kontrole dalších nezávislých proměnných na jejich referenčních kategoriích. Konfidenční interval je 95 %.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

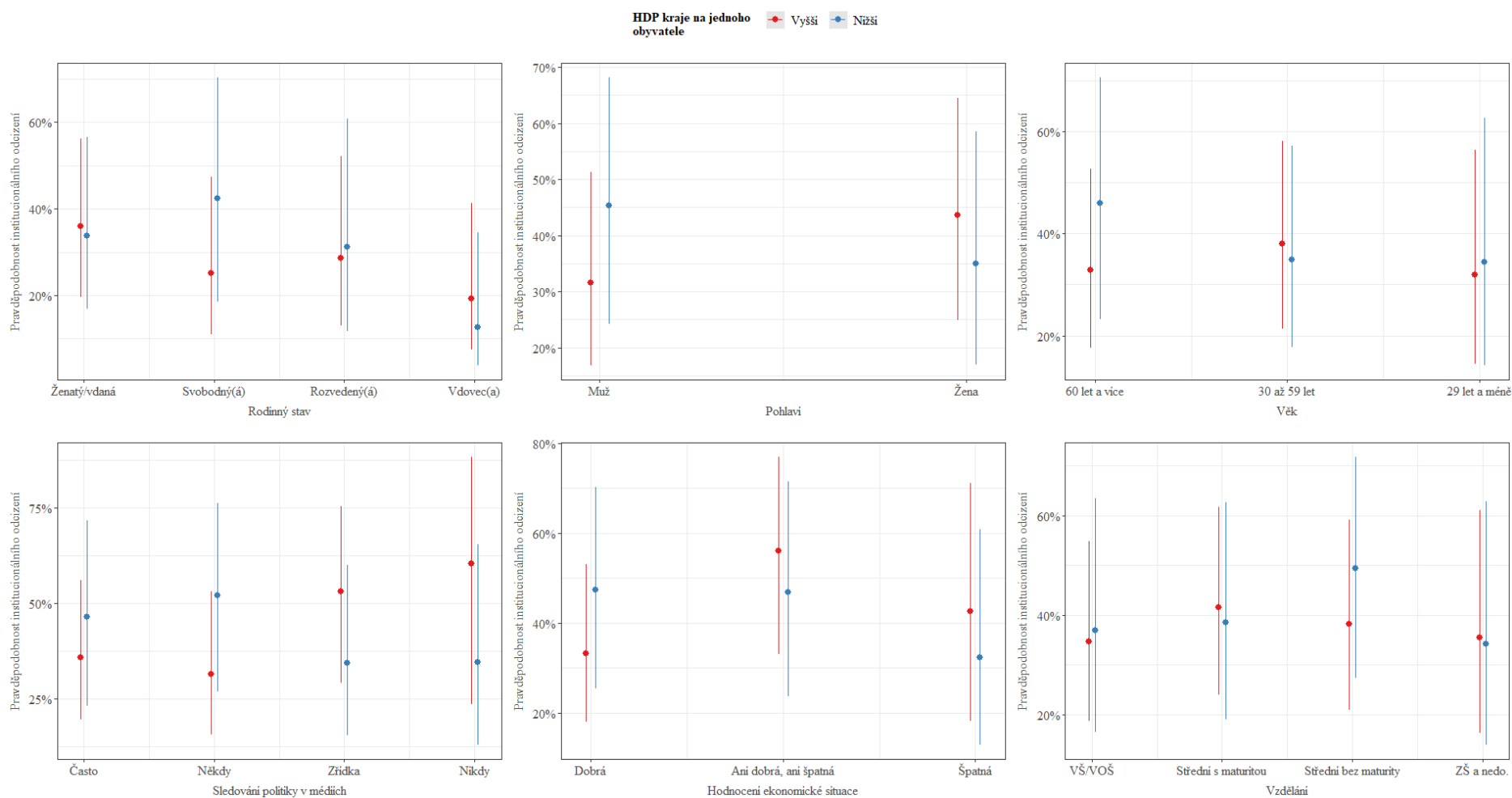
Graf 4.7 Zdroje institucionálního odcizení podle socioekonomických charakteristik krajů (logistická regrese)

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Prezentován je tzv. poměr šancí vůči referenční kategorii představené v tabulce 4.2 s konfidenčním intervalem 95 %. Konkrétní hodnoty jsou uvedeny v příloze č. 9.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

Graf 4.8 Vybrané interakční efekty pro dimenzi institucionálního odcizení (logistická regrese)

49

Poznámka: Prezentována je pravděpodobnost nastání jevu pro danou kategorii sledované nezávislé proměnné při kontrole dalších nezávislých proměnných na jejich referenčních kategoriích. Konfidenční interval je 95 %.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, zda a případně jaké jsou rozdíly ve vzorcích vztahu k politickému systému České republiky mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami. Za účelem zodpovězení této otázky nejdříve došlo k vymezení čtyř dimenzí vztahu k politickému systému podle Lukáše Linka, a sice nelegitimnosti demokracie, politické nespokojenosti, individuálního odcizení a institucionálního odcizení. Pro každou z těchto dimenzí byly také za pomoci odborné literatury určeny pravděpodobné hlavní individuální zdroje. Následně byla stanovena hypotéza o zvětšení těchto efektů individuálních znaků na vztah občanů k politickému systému v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami. Předtím však méně komplexní analýza ověřovala hypotézu o tom, že negativní vztah k politickému systému budou spíše zastávat občané v krajích s horšími socioekonomickými charakteristikami. V tomto případě se tak jednalo o možnou souvislost makro socioekonomických charakteristik krajů a přímé změny ve vztahu k politickému systému. Klíčovou součástí práce bylo i ústřední analýze předcházející provedení analýzy hlavních komponent a zjištění, že ve studovaných datech skutečně existují čtyři odlišné a oddělitelné postojové dimenze vztahu k politickému systému.

V případě samotných výsledků práce nejdříve modely binární logistické regrese pro žádnou ze čtyř postojových dimenzí nepotvrdily, že by se úroveň těchto pozorovaných proměnných měnila přímo v souvislosti s rozdílnými socioekonomickými charakteristikami krajů. Stejně tak porovnání koeficientů oddělených modelů pro kraje s lepšími a horšími socioekonomickými charakteristikami spíše nenavštěvovalo o výrazně odlišné míře vlivu či charakteru struktury působících individuálních proměnných v takovém měřítku, aby alespoň zde bylo možné hovořit o podstatných rozdílech ve vzorcích vztahu k politickému systému mezi občany v krajích s odlišnými socioekonomickými charakteristikami. Toto zjištění bylo ještě zřetelnější zejména po provedení výpočtů za pomoci interakčních efektů. Mírné odlišnosti jsou patrné pouze u několika málo proměnných. Zajímavý a z hlediska vývoje demokracie v zemi znepokojující je například výsledek svědčící o podobné pravděpodobnosti odmítání demokracie mezi nejmladší i nejstarší věkovou skupinou v krajích s horším socioekonomickým postavením, zatímco v takto rozvinutějších krajích právě nejmladší občané dosahují nejvyšší pravděpodobnosti podpory demokracie ze všech věkových kategorií. Tato a další nalezené jednotlivosti mohou být zajímavým podnětem pro další podrobnější analýzu. Závěr je však takový, že vzorce v obou sledovaných socioekonomických skupinách krajů jsou stejné, respektive že se příliš neliší. V socioekonomicky méně vyspělých krajích tak zřejmě nedochází k vytváření nějakého místně

specifického a odlišného vztahu k politickému systému. Při analýzách a debatách o vztahu k politickému systému tak podle zjištění této práce nedává smysl hovořit o odlišnostech nad úroveň toho, že v socioekonomicky znevýhodněných krajích mohou být více početné společenské skupiny s pravděpodobněji negativní (či pozitivní) formou nějakého postoje. Tyto stejně definované skupiny jsou však povahou svého vztahu k politickému systému velmi podobné v obou skupinách krajů. Zároveň ani nelze uvažovat o tom, že v socioekonomicky rozvinutějších krajích by občané například odmítající demokracii byli zastoupeni velmi výrazně méně, jak i tato práce ukázala. Pokud by se tak veřejná či odborná debata o rizikových nebo jinak pro politický systém problémových postojích omezovala pouze na občany v socioekonomicky znevýhodněných krajích, jak se tomu v případě zejména veřejné debaty někdy děje, mohlo by dojít k přehlížení lidí se stejnou povahou těchto názorů ve zbývajících částech České republiky. Celkově tak práce přináší nový pohled na možné rozložení vztahu k politickému systému napříč společností.

Určitým omezením práce a zároveň zajímavým námětem pro další výzkum a rozšíření zjištěných poznatků je otázka využitých dat. Možnost získat podrobnější data a studovat vztah k politickému systému na menších územních jednotkách než krajích, v rámci kterých je úroveň socioekonomických charakteristik variabilnější, by jistě bylo přínosným rozšířením provedené analýzy. Stejně tak příležitost porovnání v čase by mohla dosavadní závěry obohatit. Jak je již zmíněno výše, práce u několika málo individuálních zdrojů skutečně nachází odlišnosti v kontextu různých socioekonomických charakteristik krajů a poskytuje tak úvodní a rozsáhlý vhled do tématu. Pro další výzkum se tak nabízí možnost tyto spíše ojedinělé fenomény studovat podrobněji třeba s větším a samostatným zaměřením se na jednotlivé postojové dimenze. V neposlední řadě socioekonomické charakteristiky krajů není jediné územní dělení, v rámci kterého by se mohly objevovat odlišné vzorce vztahu k politickému systému. Jak ukazuje příloha č. 10, pobyt v některých krajích souvisí s vyšší či nižší šancí na určitou úroveň některé z postojových dimenzí. Toto však nekoresponduje s dělením na socioekonomicky pokročilejší a méně rozvinuté kraje. Nalezení možného mechanismu za těmito spojitostmi tak také může být zajímavý směr dalšího výzkumu.

Summary

The regional socio-economic differences are a big question the Czech Republic is facing nowadays as it is the cause of different problems, possibly including the political ones. For this reason, this thesis aims to go deeper and find out whether there is a connection between

differences in the patterns of the relationship to the political system of the Czech Republic among citizens and the socio-economic characteristics of the regions they live in.

Firstly, the debate about the meaning of the “relationship to the political system” is introduced. The concept of political support by David Easton and its reconceptualization by different authors like Pippa Norris or Russell J. Dalton is presented. Consequently, the reconceptualization created by Lukáš Linek is used. He distinguishes four dimensions of the relationship to the political system: legitimacy of democracy, political discontent, individual disaffection, and institutional disaffection. Then, the major individual-level sources of these attitudinal dimensions mentioned in the literature are outlined, which serves as the foundation for further analysis. With the help of the literature, two hypotheses are also defined. The first one aims at the direct change in the relationship to the political system connected with the different (macro) socio-economic conditions. The second hypothesis deals with the difference in the structure and strength of the individual-level sources of these attitudes in the context of different socio-economic regional characteristics. As to the analysis itself, the data provided by the Public Opinion Research Centre and the Czech Statistical Office are used. The principal component analysis is then performed to empirically verify that the four dimensions of the relationship to the political system defined by Lukáš Linek exist in the data. After the operationalization of dependent and independent variables, the two hypotheses are tested using binary logistic regression.

Overall, the thesis finds out that, apart from a few cases, there are no significant differences in the patterns of the relationship to the political system of the Czech Republic among citizens in the regions with different socio-economic characteristics. The main implication of these findings is that it is not reasonable to limit the debates about the possible problems stemming from some forms of attitudes to the political system to the people in regions with worse socio-economic conditions. Doing so would mean overlooking those, in their opinions same, citizens in other parts of the Czech Republic. According to the results of this thesis, the only difference between these two groups of regions is that there could be different amounts of people in social groups with a certain attitude to the political system. However, even this difference does not allow limiting the scope to the socio-economically disadvantaged regions.

Seznam zdrojů a literatury

- Bušítková, Lenka, a Petra Guasti. 2019. „The State as a Firm: Understanding the Autocratic Roots of Technocratic Populism“. *East European Politics and Societies* 33 (2): 302–30. <https://doi.org/10.1177/0888325418791723>.
- Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd ČR. 2020. „Naše společnost 2020 - únor“. Český sociálněvědní datový archiv. <https://doi.org/10.14473/V2102>.
- Claassen, Christopher, a Pedro C. Magalhães. 2021. „Effective Government and Evaluations of Democracy“. *Comparative Political Studies* 55 (5): 869–94. <https://doi.org/10.1177/00104140211036042>.
- Český statistický úřad. 2023. „Ukazatele v regionálním členění“. Databáze regionálních účtů. <https://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.volba?titul=Ukazatele%20v%20region%E1ln%EDm%20%E8len%ECn%ED&mypriznak=RC&typ=2&proc=rocenka.presmso cas&mylang=CZ&jak=4>.
- Dalton, Russell J. 2004. *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. New York: Oxford University Press.
- Dalton, Russell J., a Doh Chull Shin. 2014. „Reassessing the Civic Culture Model“. In *The Civic Culture Transformed: From Allegiant to Assertive Citizens*, editoval Russell J. Dalton a Christian Welzel, 91–115. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139600002.009>.
- Easton, David. 1965. *A Systems Analysis of Political Life*. New York, London, Sydney: John Wiley & Sons.
- Easton, David. 1975. „A Re-Assessment of the Concept of Political Support“. *British Journal of Political Science* 5 (4): 435–57. <https://www.jstor.org/stable/193437>.
- Field, Andy, Jeremy Miles, a Zoë Field. 2012. *Discovering Statistics Using R*. Los Angeles: Sage.
- Gunther, Richard, a José Ramón Montero. 2006. „The multidimensionality of political support for new democracies: Conceptual redefinition and empirical refinement“. In *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social capital, institutions and politics*, editoval Mariano Torcal a José Ramón Montero, 46–78. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086186>.
- Gunther, Richard, José Ramón Montero, a Hans-Jürgen Puhle. 2016. „Intermediation, Mobilization, Voting and Citizen Participation: Findings From In-Depth and Longitudinal Analyses of Spain“. In *Voting in Old and New Democracies*, editoval Richard Gunther, Paul A. Beck, Pedro C. Magalhães, a Alejandro Moreno, 230–72. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315691558>.
- Klimeš, David. 2021. „Netoleranci předchází bída. Neřešené sociální problémy už ohrožují českou demokracii“. *Aktuálně.cz*, 2021. <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/netoleranci-predchazi-bida/r~2aff0d886d1311ebb234ac1f6b220ee8/>.
- Linek, Lukáš. 2010. *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Linek, Lukáš. 2011. „Institucionální odcizení a individuální odcizení od politiky“. *Data a výzkum - SDA Info* 5 (1): 7–34.
- Linek, Lukáš. 2016. „Legitimacy, Political Disaffection and Discontent with (Democratic) Politics in the Czech Republic“. *Acta Politologica* 8 (2): 51–73.
- Linek, Lukáš. 2017a. „Je podpora demokracie v Česku generačně podmíněná a proč tomu tak je?“. In *Občanství a politická participace v České republice*, editoval Lukáš Linek,

- Ondřej Císař, Ivan Petrušek, a Kateřina Vráblíková, 41–58. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Linek, Lukáš. 2017b. „Jsme demokraté?“ In *Občanství a politická participace v České republice*, editoval Lukáš Linek, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, a Kateřina Vráblíková, 23–40. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Linek, Lukáš. 2017c. „Jsme přesvědčeni o tom, že můžeme ovlivňovat politiku?“ In *Občanství a politická participace v České republice*, editoval Lukáš Linek, Ondřej Císař, Ivan Petrušek, a Kateřina Vráblíková, 102–23. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Listhaug, Ola. 2006. „Political disaffection and political performance: Norway, 1957–2001“. In *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social capital, institutions and politics*, editoval Mariano Torcal a José Ramón Montero, 215–43. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086186>.
- Magalhães, Pedro C. 2005. „Disaffected Democrats: Political Attitudes and Political Action in Portugal“. *West European Politics* 28 (5): 973–91. <https://doi.org/10.1080/01402380500310626>.
- Magalhães, Pedro C. 2006. „Confidence in parliaments: Performance, representation, and accountability“. In *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social capital, institutions and politics*, editoval Mariano Torcal a José Ramón Montero, 190–214. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086186>.
- Martini, Sergio, a Mario Quaranta. 2020. *Citizens and Democracy in Europe: Contexts, Changes and Political Support*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-21633-7>.
- Mishler, William, a Richard Rose. 2001. „Political Support for Incomplete Democracies: Realist vs. Idealist Theories and Measures“. *International Political Science Review* 22 (4): 303–20. <https://www.jstor.org/stable/1601209>.
- Montero, José Ramón, Richard Gunther, a Mariano Torcal. 1997. „Democracy in Spain: Legitimacy, Discontent, and Disaffection“. *Studies in Comparative International Development* 32 (3): 124–60. <https://doi.org/10.1007/BF02687334>.
- Newton, Kenneth. 2006. „Institutional confidence and social trust: Aggregate and individual relations“. In *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social capital, institutions and politics*, editoval Mariano Torcal a José Ramón Montero, 81–100. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086186>.
- Norris, Pippa. 1999. „Introduction: The Growth of Critical Citizens?“ In *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*, editovala Pippa Norris, 1–27. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0198295685.001.0001>.
- Norris, Pippa. 2011. *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511973383>.
- Pileček, Radek, a Tomáš Kostelecký. 2022. „Parlamentní volby 2021 z geografické perspektivy“. *Geografické rozhledy* 31 (3): 4–5.
- Prokop, Daniel. 2019. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Brno: Host.
- Prokop, Daniel. 2020. „Sociolog Prokop: Chudé regiony se vylidňují, lidé pracují načerno, kantora tam nedostanete“ Rozhovor vedl Michael Rozsypal. *iROZHLAS*, 18. únor 2020. https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/sociolog-cesko-daniel-prokop-problemy-exekuce-chudoba-populismus_2002181104_vtk.
- Sedláčková, Markéta. 2012. *Důvěra a demokracie. Přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevillova po transformaci v postkomunistických zemích*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

- Sedláčková, Markéta, a Jiří Šafr. 2012. „Důvěra, občanská participace a legitimita demokracie v České republice“. In *Důvěra a demokracie. Přehled sociologických teorií důvěry od Tocquevilla po transformaci v postkomunistických zemích*, 215–35. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Stránský, Jan. 2023. „Komentář: Je načase přestat ignorovat frustrované regiony“. *Seznam Zprávy*, 15. leden 2023. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-prezidentske-komentar-je-nacase-prestat-ignorovat-frustrovane-regiony-223510>.
- Strömbäck, Jesper, a Adam Shehata. 2010. „Media malaise or a virtuous circle? Exploring the causal relationships between news media exposure, political news attention and political interest“. *European Journal of Political Research* 49 (5): 575–97. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2009.01913.x>.
- Suchánek, Jonáš, a Jiří Hasman. 2022. „Nativist with(out) a cause: a geographical analysis of the populist radical right in the 2017 and 2021 Czech parliamentary elections“. *Territory, Politics, Governance*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/21622671.2022.2150287>.
- Torcal, Mariano. 2006. „Political disaffection and democratization history in new democracies“. In *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social capital, institutions and politics*, editoval Mariano Torcal a José Ramón Montero, 157–89. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086186>.
- Torcal, Mariano, a Emily Carty. 2022. „Partisan Sentiments and Political Trust: A Longitudinal Study of Spain“. *South European Society and Politics* 27 (1): 171–96. <https://doi.org/10.1080/13608746.2022.2047555>.
- Torcal, Mariano, a Pablo Christmann. 2021. „Responsiveness, Performance and Corruption: Reasons for the Decline of Political Trust“. *Frontiers in Political Science* 3 (676672): 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.676672>.
- Torcal, Mariano, a Ignacio Lago. 2006. „Political participation, information, and accountability: Some consequences of political disaffection in new democracies“. In *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social capital, institutions and politics*, editoval Mariano Torcal a José Ramón Montero, 308–31. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086186>.
- Torcal, Mariano, a Pedro C. Magalhães. 2022. „Ideological extremism, perceived party system polarization, and support for democracy“. *European Political Science Review* 14 (2): 188–205. <https://doi.org/10.1017/S1755773922000066>.
- Torcal, Mariano, a José Ramón Montero. 2006. „Political disaffection in comparative perspective“. In *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social capital, institutions and politics*, editoval Mariano Torcal a José Ramón Montero, 3–19. Abingdon: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203086186>.
- Tsatsanis, Emmanouil, Enrico Borghetto, André Freire, a José Ramón Montero. 2021. „Generational and Ideological Gaps in Democratic Support: Seeds of Deconsolidation in Post-Crisis Southern Europe?“. *South European Society and Politics* 26 (2): 209–37. <https://doi.org/10.1080/13608746.2021.2016245>.
- Tworzecki, Hubert, a Holli A. Semetko. 2012. „Media Use and Political Engagement in Three New Democracies: Malaise versus Mobilization in the Czech Republic, Hungary, and Poland“. *The International Journal of Press/Politics* 17 (4): 407–32. <https://doi.org/10.1177/1940161212452450>.
- Úřad vlády České republiky. 2017. „Strategický rámec Česká republika 2030“. Odbor pro udržitelný rozvoj. <https://www.cr2030.cz/wp-content/uploads/2023/01/Strategicky%CC%81-ra%CC%81mec-C%CC%8CR-2030.pdf>.

- Westle, Bettina. 2007. „Political Beliefs and Attitudes: Legitimacy in Public Opinion Research“. In *Legitimacy in an Age of Global Politics*, editoval Achim Hurrelmann, Steffen Schneider, a Jens Steffek, 93–125. Basingstoke a New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230598393>.
- Zlámálová, Lenka. 2023. „Bohatý venkov Babiše nevolí. Co opravdu rozděluje Česko“. *Echo24.cz*, 17. leden 2023. <https://echo24.cz/a/Hx6YV/prezidentske-volby-2023-babis-pavel-vysledky-mesta-venkov>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Znění otázek pro operacionalizaci závislých proměnných (tabulka)

Dimenze vztahu k politickému systému	Operacionalizace		
	Otázky	Odpovědi	Zkratka
Nelegitimnost demokracie	„Se kterým z následujících výroků nejvíce souhlasíte?“	1. Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády. 2. Za určitých okolností může být autoritativní způsob vládnutí lepší než demokratický. 3. Pro lidi jako jsem já je jedno, zda máme demokratický nebo nedemokratický režim.	LEGI.1
	„Pokud by byl parlament rozpuštěn a politické strany zrušeny, Vy byste“	1. rozhodně souhlasil, 2. spíše souhlasil, 3. spíše nesouhlasil, 4. rozhodně nesouhlasil	LEGI.2
	„Kde byste chtěl, aby byl na této škále náš politický systém?“	Škála 1 (úplná diktatura) až 10 (úplná demokracie)	LEGI.3
Politická nespokojenost	„Řekněte prosím, důvěřujete Vládě ČR“	1. rozhodně důvěřuje, 2. spíše důvěřuje, 3. spíše nedůvěřuje, 4. rozhodně nedůvěřuje	SPOK.1
	„Řekněte prosím, důvěřujete Poslanecké sněmovně ČR“	1. rozhodně důvěřuje, 2. spíše důvěřuje, 3. spíše nedůvěřuje, 4. rozhodně nedůvěřuje	SPOK.2
	„Zamyslíte-li se nad celkovou současnou politickou situací v České republice, řekl byste, že jste s ní“	1. velmi spokojen, 2. spíše spokojen, 3. ani spokojen, ani nespokojen, 4. spíše nespokojen, 5. velmi nespokojen	SPOK.3
	„Když se zamyslíte nad vládou premiéra Andreje Babiše, jak jste spokojen: s její činností“	1. rozhodně spokojen, 2. spíše spokojen, 3. spíše nespokojen, 4. rozhodně nespokojen	SPOK.4
	„Jak jste celkově spokojen s fungováním demokracie v naší zemi?“	1. rozhodně spokojen, 2. spíše spokojen, 3. spíše nespokojen, 4. rozhodně nespokojen	SPOK.5

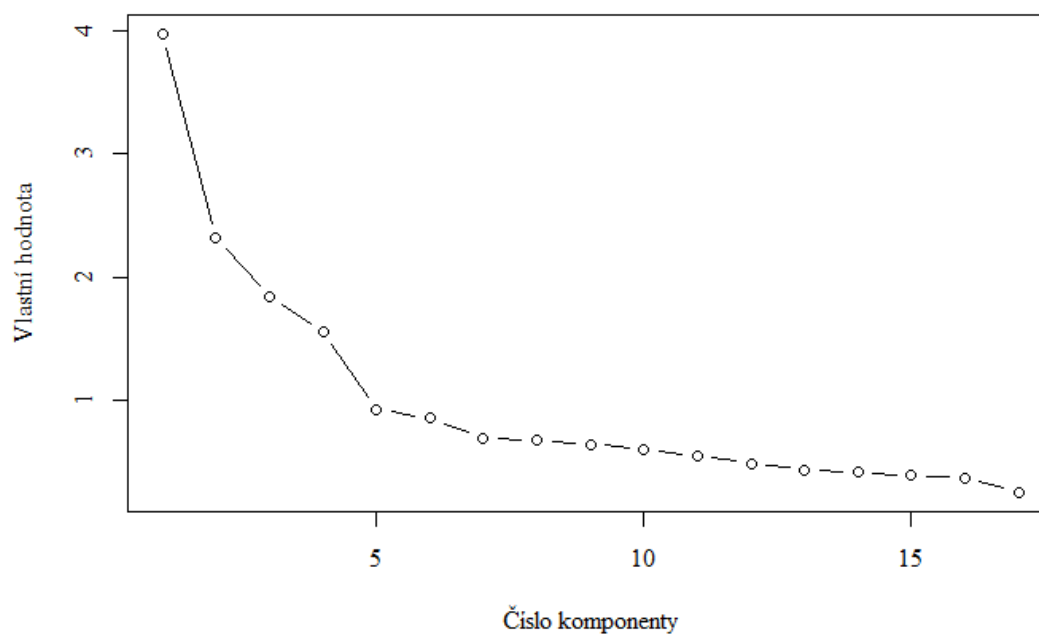
Operacionalizace

Dimenze vztahu k politickému systému	Otázky	Odpovědi	Zkratka
Individuální odcizení	„Politika je někdy tak složitá, že lidé jako já nemohou skutečně rozumět tomu, o co jde.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.1
	„Docela dobře rozumím důležitým problémům naší země.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.2
	„Považuji se za dostatečně způsobilého k tomu, abych se mohl účastnit politického dění.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.3
	„Myslím si, že jsem o politice informován tak jako většina ostatních lidí.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INDI.4
	„Jak moc se v současné době zajímáte o politiku obecně“	1. velmi se zajímá, 2. spíše se zajímá, 3. spíše se nezajímá, 4. vůbec se nezajímá,	INDI.5
Institucionální odcizení	„Politické strany se zajímají pouze o hlasy lidí ve volbách, nikoli o jejich názory.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.1
	„Lidé jako já mají možnost ovlivnit to, co dělají zvolení politici.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.2
	„Zvolení politici se zajímají o to, co si lidé jako já myslí.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.3
	„Volby jsou účinný způsob, jak mohou lidé ovlivnit to, co dělají politici.“	1. rozhodně souhlasí, 2. spíše souhlasí, 3. spíše nesouhlasí, 4. rozhodně nesouhlasí	INSTI.4

Poznámka: Kategorie „neví“, „bez odpovědi“ a „odmítl odpovědět“ nejsou do výčtu možných odpovědí zahrnuty.

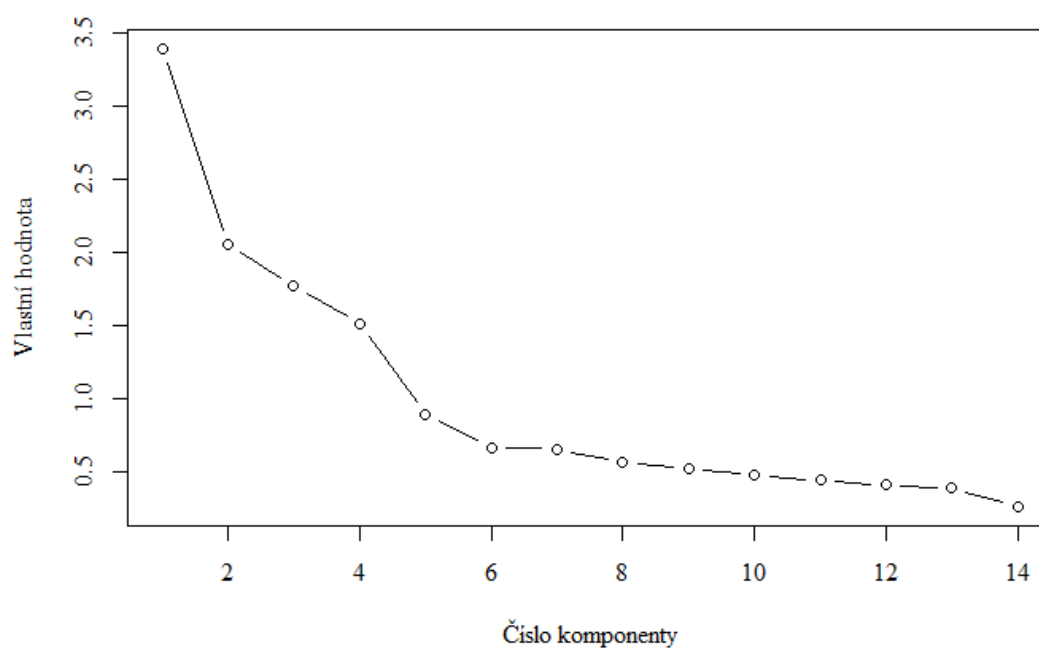
Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020

Příloha č. 2: Suťový graf pro 17 komponent (graf)

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 (váženo)

Příloha č. 3: Suťový graf pro 14 komponent (graf)

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 (váženo)

Příloha č. 4: Dimenze vztahu k politickému systému bez dichotomické proměnné LEGI.1 (tabulka - analýza hlavních komponent)

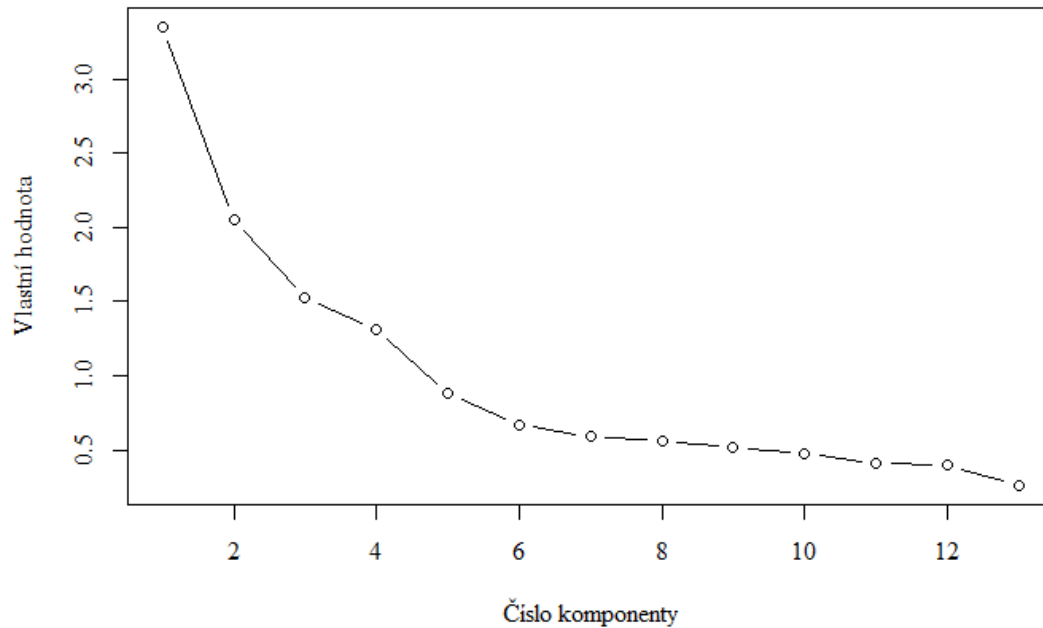
Proměnné	Nelegitimnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení
LEGI.2	0.73	0.04	0.07	0.16
LEGI.3	0.84	-0.01	0.02	-0.04
SPOK.1	0.03	0.89	0.11	0.01
SPOK.2	0.23	0.72	0.06	0.27
SPOK.3	-0.05	0.71	-0.04	0.34
SPOK.4	-0.08	0.80	0.10	-0.05
INDI.2	0.01	0.04	0.84	0.07
INDI.3	-0.05	-0.07	0.81	0.18
INDI.4	0.28	0.09	0.63	-0.13
INDI.5	-0.01	0.18	0.65	0.09
INSTI.1	-0.05	0.09	-0.12	0.73
INSTI.2	0.13	0.09	0.26	0.72
INSTI.3	0.09	0.16	0.14	0.80
Vysvětlený rozptyl (v %)	11	20	18	15

Poznámka: Prezentována je analýza hlavních komponent po rotaci varimax. Tučně jsou vyznačeny faktorové zátěže proměnných náležících k dané komponentě.

Pro analýzu hlavních komponent bez dichotomické proměnné (LEGI.1) by podle Kaiserova pravidla i suťového grafu (viz příloha č. 5) měly být extrahovány také 4 komponenty. Hodnota KMO s danými 13 proměnnými je 0,75. Bartlettův test vychází statisticky významně.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 (váženo)

Příloha č. 5: Suťový graf pro 13 proměnných bez proměnné LEGI.1 (graf)

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 (váženo)

Příloha č. 6: Korelační matice (graf - Kendallův korelační koeficient)

LEGI.1	0.08*	0.12***	0.03	0.00	0.12***	-0.00	0.03	0.05	0.05	0.19***	0.11**	0.49***	0.30***	
LEGI.2	0.15***	0.11***	0.10**	0.12***	0.13***	0.02	0.08*	0.06*	0.02	0.15***	0.09**	0.28***		
LEGI.3	0.03	0.06	-0.02	-0.02	0.16***	0.02	0.04	-0.04	-0.02	0.10***	0.01			
SPOK.1	0.19***	0.16***	0.10**	0.15***	0.12***	0.05	0.11***	0.58***	0.47***	0.62***				
SPOK.2	0.30***	0.25***	0.19***	0.13***	0.09**	0.07*	0.09**	0.35***	0.43***					
SPOK.3	0.27***	0.25***	0.25***	0.09**	0.04	0.03	0.04	0.39***						
SPOK.4	0.14***	0.11**	0.08*	0.18***	0.07*	0.02	0.08*							
INDI.2	0.18***	0.24***	0.03	0.38***	0.34***	0.53***								
INDI.3	0.21***	0.27***	0.07*	0.33***	0.30***									
INDI.4	0.08*	0.10**	-0.06	0.19***										
INDI.5	0.14***	0.17***	0.12***											
INSTL.1	0.39***	0.29***												
INSTL.2	0.51***													
INSTL.3														
	INSTL.3	INSTL.2	INSTL.1	INDI.5	INDI.4	INDI.3	INDI.2	SPOK.4	SPOK.3	SPOK.2	SPOK.1	LEGI.3	LEGI.2	LEGI.1

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 (neváženo)

Příloha č. 7: Znění otázek pro operacionalizaci nezávislých proměnných (tabulka)

Operacionalizace			
Zdroje vztahu k pol. systému	Otázky	Odpovědi	Úprava odpovědí pro analýzu
Socioekonomický status	„Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?“	1. nedokončené základní, 2. dokončené základní, 3. vyučení, 4. střední bez maturity, 5. střední odborné s maturitou, 6. střední všeobecné s maturitou, 7. vyšší odborné, 8. vysokoškolské bakalářské, 9. vysokoškolské magisterské, inženýrské, 10. postgraduální vzdělání, vědecká příprava	Kategorie 1 + 2, 3 + 4, 5 + 6, 7 + 8 + 9 + 10
	„Považujete životní úroveň Vaší domácnosti“	1. za velmi dobrou, 2. za spíše dobrou, 3. ani dobrou, ani špatnou, 4. za spíše špatnou, 5. za velmi špatnou	Kategorie 1 + 2, 3, 4 + 5
	„Pokuste se zařadit do některé skupiny.“	1. Student, učeň, 2. Důchodce, 3. Nezaměstnaný, 4. V domácnosti, na rodičovské dovolené, 5. Podnikatel se 3 a více zaměstnanci, 6. Samostatně činný s 1 - 2 zaměstnanci, 7. Samostatně činný bez zaměstnanců, 8. Vyšší odborný zaměstnanec (vědečtí a odborní duševní prac.), 9. Nižší odborný zaměstnanec, 10. Řadový úředník (nižší administrativní pracovník), 11. Provozní pracovník ve službách a obchodě, 12. Řemeslník, opravář, dělník vyučený v oboru práce, 13. Obsluha strojů, zařízení a dopravních prostředků, montážní dělník, dělník nevyučení v oboru práce, 14. Pomocný a nekvalifikovaný pracovník, 15. Fyzicky pracující člen zemědělského družstva, zemědělský dělník, 16. Vedoucí, řídicí pracovník s 1 až 9 podřízenými, 17. Vedoucí, řídicí pracovník s 10 a více podřízenými	Kategorie 1, 2, 3, 4, 5 + 6 + 7, 8 + 16 + 17, 9 + 10 + 11 + 12 + 13 + 14 + 15
Sociodemografické charakteristiky	Pohlaví	1. muž, 2. žena	Ponecháno
	Velikostní skupina obce	1. méně než 799, 2. 800-1 999, 3. 2 000-4 999, 4. 5 000-14 999, 5. 15 000-29 999, 6. 30 000-79 999, 7. 80 000-999 999, 8. 1 000 000 a více	Kategorie 1 + 2 + 3 + 4, 5 + 6, 7 + 8

Operacionalizace

Zdroje vztahu k pol. Systému	Otázky	Odpovědi	Úprava odpovědí pro analýzu
Sociodemografické charakteristiky	„Jste“	1. svobodný, svobodná, 2. ženatý, vdaná (registrované partnerství), 3. rozvedený, rozvedená, 4. vdovec, vdova	Ponecháno
Věk - politická socializace	„Kolik je Vám let?“	15 let a více	Kategorie 29 let a méně, 30-59 let, 60 let a více
Hodnocení výkonnosti politického systému	„Jak byste hodnotil současnou ekonomickou situaci v naší zemi?“	1. velmi dobrá, 2. dobrá, 3. ani dobrá, ani špatná, 4. špatná, 5. velmi špatná	Kategorie 1 + 2, 3, 4 + 5
	„Jak jste spokojen, nebo nespokojen se současným stavem následujících oblastí v ČR: korupce“	1. velmi spokojen, 2. spíše spokojen, 3. tak napůl, 4. spíše nespokojen, 5. velmi nespokojen	Kategorie 1 + 2, 3, 4 + 5
63 Levo-pravé zařazení	„V politice lidé někdy hovoří o pravici a levici. Kam byste se sám zařadil na této stupnici?“	Škála 1 (levice) až 11 (pravice)	Kategorie 1 + 2 + 3 + 4, 5 + 6 + 7, 8 + 9 + 10 + 11 (jedná se o stejným způsobem transformovanou proměnnou, která je již nabízena v originálním datovém souboru)
Stranická identifikace	Kombinace otázek: „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Šel byste volit?“ + „Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“ + „Cítíte se této straně?“	1. rozhodně ano, 2. spíše ano, 3. spíše ne, 4. rozhodně ne, (a také možnost nemá volební právo) + výběr konkrétní strany + 1. velmi blízko, 2. celkem blízko, 3. ne moc blízko	Kategorie pro silnější stranickou identifikaci: nevyločil účast u voleb (1 + 2 + 3 + „neví“) + výběr konkrétní strany + blízkost 1 a 2, Kategorie pro nižší stranickou identifikaci: vyloučil účast u voleb (4 + „nemá volební právo“) nebo nevyločil účast + výběr strany (nebo i žádné strany) + blízkost 3

Operacionalizace

Zdroje vztahu k pol. Systému	Otázky	Odpovědi	Úprava odpovědí pro analýzu
Identifikace s vládní stranou	Kombinace otázek: „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Šel byste volit?“ + „Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“	1. rozhodně ano, 2. spíše ano, 3. spíše ne, 4. rozhodně ne (a také možnost nemá volební právo) + výběr konkrétní strany	Kategorie pro identifikaci s vládní stranou: nevyloučil účast u voleb (1 + 2 + 3 + „neví“) + výběr ANO nebo ČSSD, Kategorie pro neidentifikaci s vládní stranou: vyloučil účast u voleb (4 + „nemá volební právo“) nebo nevyloučil účast + výběr žádné nebo jiné strany než ANO a ČSSD
Sledování médií	„Řekněte mi prosím, jak často se věnujete následujícím činnostem: sledujete informace o politice v médiích“	1. často, 2. někdy, 3. zřídka, 4. nikdy	Ponecháno
Socioekonomické charakteristiky krajů - samotná makro úroveň	Hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele. + Kraj respondenta.	Průměrné roční hodnoty HDP na obyvatele pro jednotlivé kraje za období pěti let. + Kraj respondenta.	Rozdělení na dvě skupiny - horší a lepší socioekonomické charakteristiky krajů (viz příloha č. 8) + přiřazení podle kraje respondenta

Poznámka: Kategorie „neví“, „bez odpovědi“ a „odmítl odpovědět“ nejsou do výčtu možných odpovědí zahrnuty.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ

Příloha č. 8: Průměrné HDP na jednoho obyvatele pro jednotlivé kraje a dělení na skupiny krajů s horšími a lepšími socioekonomickými charakteristikami (tabulka)

Kraj	Průměrné HDP na jednoho obyvatele za roky 2016 až 2020 (v Kč)	Skupina krajů se socioekonomickými charakteristikami
Karlovarský kraj	320535,4	Horšími
Ústecký kraj	357597,2	
Liberecký kraj	383951,8	
Olomoucký kraj	390570	
Moravskoslezský kraj	402437	
Pardubický kraj	404464,8	Lepšími
Jihočeský kraj	406166,6	
Kraj Vysočina	409687	
Zlínský kraj	426350,2	
Královéhradecký kraj	445819,8	
Plzeňský kraj	451472,8	
Středočeský kraj	453640,2	
Jihomoravský kraj	476678,2	
Hlavní město Praha	1116768,6	

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ČSÚ

Příloha č. 9: Zdroje dimenzí vztahu k politickému systému podle socioekonomických charakteristik krajů (tabulka - logistická regrese)

Proměnná	Nelegitimitnost demokracie			Politická nespokojenost			Individuální odcizení			Institucionální odcizení		
	Nižší	Vyšší	Všechny	Nižší	Vyšší	Všechny	Nižší	Vyšší	Všechny	Nižší	Vyšší	Všechny
Vzdělání (ref. VŠ/VOŠ)												
Střední s maturitou	0,69	1,31	1,30	0,33*	0,80	0,88	1,16	1,33	1,60	0,75	1,18	1,91*
Střední bez maturity	0,50	0,75	0,77	0,51	1,16	1,20	1,38	2,06*	2,29**	1,09	1,06	1,94*
ZŠ a nedokončené	1,20	1,54	1,63	0,84	1,68	1,55	1,18	2,06	1,98	0,87	0,94	1,56
Životní úroveň domácnosti (ref. Dobrá)												
Střední	0,98	1,34	1,37	2,33*	0,81	1,03	1,81	0,94	1,17	1,96	1,74*	1,68*
Špatná	1,88	1,76	1,62	3,16	0,74	1,35	2,85	0,60	0,94	2,63	2,03	2,64*
Zaměstnání (ref. Nižší zaměstnanec)												
Student			0,98			1,07			1,37			0,60
Důchodce			0,84			1,42			1,06			1,19
Nezaměstnaný			3,51*			0,54			2,84			1,36
Rodičovská d./doma			0,77			1,59			1,22			1,77
Podnikatel			1,51			0,92			1,09			1,18
Vyšší zaměstnanec			1,66			1,95			1,82			3,95**
Pohlaví (ref. Muž)												
Žena	0,76	0,86	0,86	1,95	1,80**	1,65**	1,05	1,84**	1,48*	0,80	1,78*	1,24
Velikost obce – počet obyvatel (ref. 80 tisíc (včetně) a více)												
80 až 15 tisíc (včetně)	0,73	2,04*	1,69*	1,05	0,88	0,93	2,93*	1,04	1,32	0,91	0,95	1,07
15 tisíc a méně	0,31*	1,28	1,01	1,71	1,37	1,47	1,94	0,99	1,04	0,73	1,31	1,33
Rodinný stav (ref. Ženatý/vdaná)												
Svobodný(á)	0,78	0,67	0,66	1,05	1,45	1,31	1,09	0,92	1,07	3,16*	0,45*	0,92
Rozvedený(á)	3,59*	0,81	1,20	0,33*	1,00	0,88	1,10	0,42*	0,56*	0,62	0,66	0,85
Vdovec(a)	1,31	0,48	0,70	0,17*	0,95	0,60	0,73	2,20	1,31	0,22*	0,44	0,36**
Věk (ref. 60 let a více)												
30 až 59 let	0,54	0,77	0,51*	0,93	1,32	1,44	0,58	1,55	1,02	0,45	1,50	0,98
29 let a méně	1,52	0,56	0,64	0,77	0,91	1,25	0,59	1,76	0,96	0,17*	1,50	1,01

Proměnná	Nelegitimnost demokracie			Politická nespokojenost			Individuální odcizení			Institucionální odcizení		
	Nižší	Vyšší	Všechny	Nižší	Vyšší	Všechny	Nižší	Vyšší	Všechny	Nižší	Vyšší	Všechny
Hodnocení ekonomické situace (ref. Dobrá)												
Ani dobrá, ani špatná	1,77	1,46	1,46*	1,81	3,09***	2,53***	0,97	1,38	1,25	1,15	2,67***	1,86**
Špatná	4,15**	3,42***	3,09***	3,25*	17,9***	6,64***	0,65	2,71*	1,82*	0,58	1,48	0,91
Hodnocení stavu korupce (ref. Spokojen)												
Ani spokojen, ani nesp.	1,69	0,63	0,82	2,62	1,26	1,58	0,50	2,59*	1,51	2,07	0,99	1,31
Nespokojen	2,18	0,59	0,79	2,72	1,95	2,35**	0,73	3,18**	1,84	4,41**	4,40***	4,32***
Levice x pravice (ref. Střed)												
Levice	3,53**	2,50**	2,60***	0,71	0,74	0,71	0,71	2,04*	1,60*	0,83	1,81	1,18
Pravice	1,08	1,16	1,12	3,89**	1,65*	2,06***	0,52	0,74	0,72	1,59	0,97	1,03
Stranická identifikace (ref. Vyšší)												
Nižší	0,80	1,12	1,00	0,95	0,80	0,92	2,18*	2,50***	2,19***	1,33	1,07	1,16
Identifikace s vládní stranou (ref. Ano)												
Ne	1,36	1,09	1,25	6,24***	8,31***	7,08***	0,47*	0,63	0,61*	0,69	0,91	0,95
Sledování politiky v médiích (ref. Často)												
Někdy	1,28	0,73	0,95	4,94***	0,94	1,43	1,47	4,14***	2,96***	1,53	0,76	0,91
Zřídka	2,43*	1,14	1,54	1,38	1,10	1,11	4,51***	6,74***	5,78***	0,64	1,91	1,25
Nikdy	1,05	1,05	1,14	2,80	1,36	1,61	3,85*	8,64***	5,67***	0,56	2,58	1,07
HDP kraje na jednoho obyvatele (ref. Vyšší)												
Nižší			1,23			0,88			1,15			1,09
AIC	344,1	750,4	1082,2	312,8	661,1	954,2	360,1	661	1010,5	281,8	562	842,3
Log Loss	0,621	0,6	0,613	0,547	0,521	0,541	0,594	0,548	0,579	0,481	0,464	0,489
N	233	571	798	236	572	802	236	560	790	235	548	777

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, Prezentován je tzv. poměr šancí pro dosažení negativního pólu dané dimenze. „Nižší“ je model pro skupinu krajů s nižším HDP kraje na jednoho obyvatele. „Vyšší“ je model pro skupinu krajů s vyšším HDP kraje na jednoho obyvatele. „Všechny“ je model pro všechny kraje s dichotomickou proměnnou HDP kraje na jednoho obyvatele přímo v modelu.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

Příloha č. 10: Zdroje dimenzí vztahu k politickému systému s jednotlivými kraji (tabulka – logistická regrese)

Proměnná	Nelegitimitnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení
Vzdělání (ref. VŠ/VOŠ)				
Střední s maturitou	1,25	0,89	1,67	1,84*
Střední bez maturity	0,69	1,20	2,46**	1,95*
ZŠ a nedokončené	1,42	1,54	2,04	1,61
Životní úroveň domácnosti (ref. Dobrá)				
Střední	1,54*	1,11	1,17	1,60*
Špatná	1,81	1,39	0,88	2,78*
Zaměstnání (ref. Nižší zaměstnanec)				
Student	1,12	1,18	1,46	0,52
Důchodce	0,87	1,64	0,94	1,29
Nezaměstnaný	3,68*	0,53	3,01	0,92
Rodičovská d./doma	0,71	1,85	1,34	1,84
Podnikatel	1,46	0,95	1,15	1,10
Vyšší zaměstnanec	1,79	2,03	1,88	3,63**
Pohlaví (ref. Muž)				
Žena	0,85	1,69**	1,45*	1,26
Velikost obce - počet obyvatel (ref. 80 tisíc (včetně) a více)				
80 až 15 tisíc (včetně)	1,53	1,12	1,18	1,19
15 tisíc a méně	0,88	1,62	0,93	1,60
Rodinný stav (ref. Ženatý/vdaná)				
Svobodný(á)	0,66	1,36	1,09	0,92
Rozvedený(á)	1,20	0,94	0,60	0,89
Vdovec(a)	0,63	0,63	1,42	0,36**
Věk (ref. 60 let a více)				
30 až 59 let	0,50*	1,71	0,98	1,05
29 let a méně	0,62	1,34	0,91	1,07
Hodnocení ekonomické situace (ref. Dobrá)				
Ani dobrá, ani špatná	1,37	2,51***	1,32	1,92**
Špatná	2,98***	7,36***	1,97*	0,94
Hodnocení stavu korupce (ref. Spokojen)				
Ani spokojen, ani nesp.	0,80	1,36	1,54	1,26
Nespokojen	0,89	2,01*	1,81	4,20***
Levice x pravice (ref. Střed)				
Levice	2,43***	0,73	1,72*	1,21
Pravice	1,04	1,88**	0,70	1,11
Stranická identifikace (ref. Vyšší)				
Nižší	0,96	0,83	2,08***	1,09
Identifikace s vládní stranou (ref. Ano)				
Ne	1,24	7,23***	0,58**	0,91

Proměnná	Nelegitimnost demokracie	Politická nespokojenost	Individuální odcizení	Institucionální odcizení
Sledování politiky v médiích (ref. Často)				
Někdy	0,99	1,41	3,06***	0,89
Zřídka	1,60	1,01	5,43***	1,34
Nikdy	1,22	1,41	4,78***	1,42
Kraj (ref. Hl. město Praha)				
Středočeský	1,80	1,04	1,16	0,95
Jihočeský	0,56	0,60	1,26	0,92
Plzeňský	5,52***	1,04	0,59	0,84
Karlovarský	2,68	0,92	1,81	0,27*
Ústecký	1,92	0,71	1,17	0,98
Liberecký	2,31	0,21**	0,50	0,71
Královehradecký	2,51	0,93	0,88	0,42
Pardubický	1,55	0,81	0,33*	0,83
Vysočina	3,15*	2,32	1,04	0,81
Jihomoravský	2,66**	0,48	0,68	1,09
Olomoucký	1,85	1,15	0,88	6,99
Zlínský	1,77	0,44	1,32	0,87
Moravskoslezský	3,13**	0,83	1,17	0,98
AIC	1071,1	955,7	1017,1	846,8
Log Loss	0,597	0,526	0,569	0,481
N	798	802	790	777

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Prezentován je tzv. poměr šancí pro dosažení negativního pólu dané dimenze.

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat CVVM 2020 a ČSÚ (váženo)

Příloha č. 11 obsahuje odkaz na složku v internetovém úložišti se soubory určenými pro replikaci a ověření postupů vykonanými touto prací. Konkrétně se v této složce nachází soubory s kódem pro programovací jazyk R, pomocí kterého byly prováděny prezentované výpočty (a například i vytvářeny grafy), upravené datové sady, ze kterých tyto výpočty vychází, a dokument s popisem kódování jednotlivých proměnných. Jedná se tedy o soubor „PCA a korelace priloha.R“, který obsahuje kód pro uváděné výpočty analýzy hlavních komponent a Kendallova korelačního koeficientu, a o příslušný datový soubor „PCA_data.csv“. Kód pro modely logistické regrese je obsažen v souboru „logisticka regrese priloha.R“. Data pro modely se všemi kraji jsou v souboru s názvem „regrese_data.csv“, pro modely s kraji se socioekonomicky horšími charakteristikami „horsí_kraje_data.csv“ a s lepšími socioekonomickými charakteristikami „lepsi_kraje_data.csv“.

Odkaz na složku: <https://drive.google.com/drive/folders/1vAVQcTkeS8YtwlnzHBSBbKcpYKSXO1vF?usp=sharing>